บทที่ 3
วัฒนธรรมชาวลีซอ

ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาวลีซอที่เป็นระบบความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การแต่งงาน การตาย ประเพณีเกี่ยวกับการรักษาโรค ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่มทางสังคมและโครงสร้างสังคม เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ แบบแผนความประพฤติที่สืบทอดกันมา เป็นแนวทางสำหรับคนที่จะปฏิบัติวัฒนธรรม อาจจะอยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือประเพณีในหลายเรื่อง ไม่ว่าการใส่บาตร การบวช การนับถือเจ้า การนับถือผี หรือในด้านศาสนาทุกอย่าง บ่งชี้ให้เห็นว่าคนหนึ่งควรจะทำอะไรในสังคม มีหน้าที่อย่างไร มีแบบแผนความประพฤติอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะต้องรวมตัวกันเป็นระบบ เพราะถ้าหากไม่เป็นระบบเราคงจะปฏิบัติไม่ได้ (อคิน รพีพัฒน์, 2532 : 22) เช่นเดียวกันกับชาวลีซอที่มีวัฒนธรรมประจำกลุ่ม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถรวมตัวกันอยู่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ชาวลีซอมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมากมาย ความเชื่อเรื่องผีนับเป็นศาสนาของชาวลีซอ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขารวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ดังที่ กิ่งแก้ว อัตถากร (2534 : 28 – 29) กล่าวถึง พิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นพาหะนำความรู้คิดและความสำเร็จมาสู่ตน การแสวงหาด้วยวิธีการที่ตรงไปตรงมาเป็นวิธีหนึ่ง แต่มักขาดการผสมกลมกลืนของจิต แต่เมื่อคนเราประกอบด้วยส่วนแห่งกายและส่วนแห่งจิต กิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจึงจำเป็นต้องสนองและเสริมส่วนทั้งสอง หากพิธีการและพิธีกรรมมีความสมดุลกัน มนุษย์เราตลอดจนสังคมก็ย่อมพัฒนาหรือเจริญได้ทุกแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองหรือศาสนา ทุกอย่างขึ้นอยู่กับความพอดี ในความพอดีพิธีกรรมย่อมยังประโยชน์

ชาวลีซอมีความเชื่อเกี่ยวกับผีธรรมชาติ หรือผู้ดูแลรักษาผืนน้ำผืนป่า และที่ดอยล้านมีเจ้าพ่อดอยล้าน (มูหล่ะซือผะ หรือ อิ๊ดะมะ หรือ ตาบิ๊คึกุ) เป็นผู้ดูแลซึ่งเชื่อว่าเป็นน้องของเจ้าพ่อดอยช้าง (แดจะซือผะ) และเจ้าพ่อเชียงดาว (พี่ใหญ่) จึงได้สร้างศาลอิ๊ดะมะขึ้น ณ บริเวณส่วนที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน และชาวบ้านทำพิธีเซ่นไหว้ที่ศาลอิ๊ดะมะ ปีละ 2 ครั้ง คือ ในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือนมิถุนายนและพฤศจิกายน ของทุกปี โดยใช้ไก่ หรือ หมู 1 ตัว

ข้าว 2 ถ้วย เหล้าหรือน้ำ 2 ถ้วย ธูป 4 หรือ 8 ดอก (จำนวนเลขคู่) ช่วงวันตรุษจีนจะไหว้เฉพาะเหล้า 4 ถ้วย ขนม ป่าป๊ะ กระดาษสา ดอกไม้ กระดาษสา ธูปและจุดประทัด

สิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านดอยล้านให้ความนับถือและศรัทธามาก ได้แก่ ศาลอาปาโม เป็นศาลผีประจำหมู่บ้านคอยดูแลปกปักรักษาและคุ้มครองชาวลีซอทุกครัวเรือน โดยเฉพาะยามเจ็บป่วยไข้ ชาวลีซอจะขึ้นไปเซ่นไหว้ รวมถึงการไปขอพรในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีกินข้าวโพดใหม่ และประเพณีเลี้ยงผีอาปาโม ศาลจะตั้งอยู่บริเวณที่สูงกว่าหมู่บ้าน ล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ มีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ ผู้ที่เข้าไปในบริเวณศาลและประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ คือ ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจะถูกห้ามไม่ให้เข้าไปในบริเวณศาลซึ่งจะถือว่าผิด หน้าแท่นพิธีอาปาโม มีไม้ไผ่ตัดปลายให้แหลมเป็นหอกเปรียบเสมือนอาวุธของอาปาโม การประกอบพิธีเซ่นไหว้อาปาโม จัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม สิงหาคม และกันยายน ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาเริ่มทำการเพาะปลูก ชาวลีซอจะไปประกอบพิธีขอพรจากอาปาโมเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี และมีจำนวนมาก การประกอบพิธีจะใช้ธูป 4 ดอก น้ำ 4 ถ้วย ข้าว อาหารประเภทน้ำทั้งแกงจืดและแกงเผ็ดที่ปรุงเสร็จแล้ว หมาก – พลู ผ้าใช้เศษผ้าใหม่หลาย ๆ สีรวมกัน ผัดผักจะไม่ใส่ถ้วย เอาของทั้งหมดใส่กระจาดไม้ไผ่สานเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม เทศกาลตรุษจีนเครื่องเซ่นไหว้ที่ศาล ประกอบด้วย ไก่ เหล้า ข้าวปุก ประทัดและธูป ใส่ในถาด หรือขันโตก ไปไหว้ขอพรอาปาโมให้ช่วยบันดาลให้เศรษฐกิจของครอบครัวดี

บางประเพณีของชาวลีซอ เช่น ประเพณีเซ่นไหว้ผีอาปาโม สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับเพศชาย เช่นเดียวกับวัฒนธรรมจีน เพราะลีซอมีเชื้อสายจีนซึ่งจะยกย่องผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจะเป็นช้างเท้าหลังคอยรับใช้ผู้ชายเสมอ ประเพณีเลี้ยงผีอาปาโม จะเป็นการตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางเพศของชาวลีซออย่างชัดเจน

ชาวลีซอมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ทั้ง 12 นักษัตร โดยนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์นับวันในปฏิทินของลีซอด้วย ในแต่ละวันจะมีรูปสัญลักษณ์ของสัตว์หนึ่งตัว เริ่มนับจากหนู และเรียงตามลำดับเรื่อยมาจนครบทั้ง 12 แล้วเริ่มใหม่ไปเรื่อย ๆ

1. หนู (แฮ้)	2. วัว (อ๊าหงิ)	3. เสือ (หลา)	4. กระต่าย (โทหล่ะ)
5. งูใหญ่ (จ๊าหมิ)	6. งูเล็ก (ฟู)	7. ม้า (อ๊าโม๋)	8. แพะ (อ๊าซึ)
9. ลิง (จาหมิ)	10. ไก่ (อายะ)	11. หมา (ขื่อ)	12. หมู (อ๊าแหวะ)

การนับจำนวนวันในแต่ละเดือนของปฏิทินลีซอมีจำนวน 29 และ 30 วัน สลับกัน โดยเดือนเลขคู่มี 29 วัน เดือนเลขคี่ มี 30 วัน และทุกๆ 15 วัน เป็นวันศีลของชาวลีซอ โดยเป็นวันที่ พระจันทร์เต็มดวง (ข้างขึ้น – เดือนสว่าง จุดสีเหลือง) และวันที่พระจันทร์ดับ (ข้างแรม – เดือนมืด จุดสีดำ) นอกจากนี้วันที่ตรงกับสัญลักษณ์รูปเสือ ชาวลีซอเชื่อว่าเป็น

วันที่ไม่ควรทำการเพาะปลูก เพราะจะทำให้พืชที่ปลูกไม่เจริญงอกงาม และในเดือนพฤศจิกายนเป็นเดือนที่มีการประกอบพิธีกรรมไหว้อะปามุ เดือนนี้จะเลือกวันใดวันหนึ่งทำพิธีก็ได้ ยกเว้นวันที่มีสัญลักษณ์รูปหมู เพราะเชื่อว่าเป็นวันไม่ดี

ความเชื่อเกี่ยวกับ 12 นักษัตร พบว่าคล้ายคลึงกับของไทยเพียงแต่ ไทยนำ 12 นักษัตรมานับในหนึ่งรอบปี ส่วนชาวลีซอนับในรอบวัน ส่วนความเชื่อในเรื่องของวันแข็งห้ามทำการเพาะปลูก คือวันที่ตรงกับสัตว์รูปเสือ ซึ่งในความเชื่อของไทยพบว่า คนที่เกิดปีเสือจะเป็นคนที่มีดวงแข็งเช่นกัน

ชาวลีซอมีความเชื่อในเรื่องขวัญมากพอ ๆ กับความเชื่อเรื่องผี ผู้วิจัยพบว่าชาวลีซอ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญหลายพิธีกรรม เช่น การทำขวัญทันทีเมื่อเด็กเกิดใหม่พิธีกรรมการเรียกขวัญเมื่อมีการเจ็บป่วย พิธีกรรมการเรียกขวัญของชาวลีซอ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต นับว่ามีความสำคัญมากในระดับหนึ่งในสังคมลีซอ ซึ่งมีพิธีกรรมการเรียกขวัญหลายรูปแบบมากมาย ดังที่ ปรานี วงษ์เทศ (2528 : 248 - 249) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ว่ามีความสำคัญในระดับครอบครัวญาติมิตรในหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการย้ำความเป็นสมาชิกของกลุ่มญาติและรักษาความสัมพันธ์ของผู้คนในครัวเรือน เช่น ระหว่างคนแก่กับคนหนุ่มสาว หรือในระหว่างญาติมิตร เป็นต้น การละเล่นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตนี้มีอยู่จำนวนไม่น้อย และจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันบ้างแตกต่างกันบ้างไปทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศไทย เป็นต้นว่า การทำขวัญไม่ว่าจะเป็นทำขวัญเด็ก ทำขวัญโกนจุก ทำขวัญบวชนาค และตลอดถึง ทำขวัญบ่าวสาวในการแต่งงาน

การทำขวัญเด็กแรกเกิดหลังจากเด็กคลอดได้ 7 วัน ผู้อาวุโสจะประกอบพิธีทำขวัญโดยนำเครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย ข้าวสุก 2 ถ้วย ไก่ต้มสุก 1 ตัว ธูป 4 ดอก น้ำ 6 ถ้วย (น้ำ 2 ถ้วย ใช้ประกอบพิธีเสี่ยงทายขอชื่อให้เด็กแรกเกิด โดยพ่อ – แม่ จะเลือกชื่อเตรียมไว้ก่อน แล้วทำการเสี่ยงทายที่ศาลอาปาโมด้วยการใช้ไม้ดำ – ขาว ในการเสี่ยงทายถ้าหากผลการเสี่ยงทาย ออกมาเป็นแบบเดียวกันทั้ง 3 ครั้ง ก็จะตั้งชื่อนั้นให้กับเด็ก

การตั้งชื่อเด็กของชาวลีซอมีวิธีการตั้งชื่อโดยการแบ่งตามเพสที่เกิดตามลำดับ ดังนี้

ลูกลำดับที่	เพศชาย	เพศหญิง
1	อาเบ๊ะผะ	อาหมี่มะ
2	อาเลผะ	อาเลมะ
3	อาซาผะ	อาซามะ
4	อาซือผะ	อาซือมะ
5	อาหวู่ผะ	อาหวู่มะ
6	อาลูผะ	อาลูมะ

พิธีกรรมการเรียกขวัญของชาวลีซอ เป็นความเชื่อว่าสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของพวกเขาได้ เพราะในวิธีชีวิตของชาวลีซอมีความเชื่อว่า คนเราโดยทั่วไปเมื่อถือกำเนิดขึ้นมาแล้วจะมีดวงวิญญาณประจำตัวของแต่ละคน โดยเชื่อว่าผู้ชายจะมีดวงวิญญาณ 9 ดวง ผู้หญิงจะมีดวงวิญญาณ 7 ดวง ในกรณีที่ได้ไปกระทำผิดพลาดถูกผี (ยมทูต) เอาวิญญาณไปเพียงดวงใดดวงหนึ่งจะทำให้เกิดการเจ็บป่วยไม่สบาย จึงต้องมีการประกอบพิธีเรียกขวัญ (วิญญาณ) ให้กลับคืนมาอยู่กับอาการและระดับความรุนแรงของการเจ็บป่วยนั้น ซึ่งหมอผีจะเป็นผู้ทำนาย หรือ ทำหน้าที่ติดต่อกับผีเพื่อสอบถามความต้องการของผี ตลอดจนบอกวิธีการรักษาโดยจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมจะแบ่งตามระดับของความเจ็บป่วยดังนี้

1. พิธีการเรียกขวัญระดับเล็กน้อย
2. พิธีเรียกขวัญระดับกลาง เป็นการจัดพิธีภายในครอบครัว
3. พิธีเรียกขวัญที่มีความรุนแรง เกิดอาการเจ็บป่วยที่ไม่หายจึงต้องการประกอบพิธีใหญ่มีญาติพี่น้องและแขกไปร่วมในการจัดพิธีนั้น

พิธีเรียกขวัญระดับเล็กน้อย

การเรียกขวัญด้วยไข่ไก่ เป็นพิธีกรรมระดับเล็กสุด ซึ่งมักจะพบได้เสมอ ๆ ตามบ้านของชาวลีซอ เวลาที่สมาชิกในบ้านมีอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ การประกอบพิธีการเรียกขวัญให้กลับเข้าร่างนั้น เริ่มต้นการก่อกองไฟขึ้นเป็นวงกลม นำไข่ไก่ 1 ฟอง มัดด้วย

ด้ายสายสิญจน์ แล้วนำไปเผาไฟจนไข่แตก (สายสิญจน์จะไม่ไหม้ไฟ) แล้วจะปรากฏรูปสัตว์ ซึ่งมีความเชื่อว่าวิญญาณของผู้ป่วยไปเกิดเป็นสัตว์ชนิดนั้น ไข่ไก่ที่ไหม้ไฟจนแตกนั้นเชื่อว่า วิญญาณได้กลับเข้าร่างแล้ว จากนั้นนำสายสิญจน์ที่ผูกไข่มาผูกที่คอของคนป่วย ซึ่งต้องผูกไว้ อย่างน้อย 7 วัน

พิธีเรียกขวัญระดับกลาง

การรียกขวัญข้ามสะพาน เป็นพิธีเรียกขวัญในระดับปานกลางที่นิยมทำให้คน ขวัญอ่อน ในกรณีที่สุขภาพไม่แข็งแรง สุขภาพจิตไม่ค่อยดี ฝันร้ายบ่อย ๆ พิธีกรรมนี้ จะจัดกันที่หน้าบ้านตรงบริเวณปากทางเข้าบ้าน โดยมีความเชื่อว่า " โซฮา " หรือขวัญไม่อยู่ กับร่างของเจ้าของ โดยมีการทำสะพานเงินสะพานทอง (ลาปะเต๊อะ หรือ กู่เต๊อะ) เป็นการ ทำสะพาน (กู่เต๊อะ) โดยใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นสะพานเล็ก ๆ บนสะพานมีด้ายสายสิญจน์ วางไว้ด้านข้าง ด้านละ 1 เส้น ใช้กิ่งไม้ 2 กิ่ง ปักข้าง ๆ ใกล้กับสะพานมีไม้เนื้อแข็งวางเป็น แท่นสำหรับเป็นที่ประทับของ ผู้นำวิญญาณมาส่งตรงข้ามสะพานมีเสาไม้เป็นตัวแทน ของอิ๊ดะมะปักอยู่ เครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธี ประกอบด้วย ไก่มีชีวิต 1 ตัว (ไก่ตัวผู้ใช้สำหรับพิธี เรียกขวัญให้กับผู้หญิง ไก่ตัวเมียใช้สำหรับพิธีเรียกขวัญให้กับผู้ชาย) ข้าวสาร 1 ถ้วย น้ำ 2 ถ้วย ธูป 2 ดอก เงิน ขึ้นอยู่กับผู้เข้าร่วมพิธีว่าจะใส่กี่บาทก็ได้ โดยวางเครื่องเซ่นทั้งหมด บนขันโตก ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้อาวุโสที่มีความรู้ในการประกอบพิธีเมื่อทำพิธีเรียกขวัญ เสร็จ ผู้ประกอบพิธีจะรื้อสะพานทิ้งทันทีเพื่อป้องกันไม่ให้ผีมาตามจับเอาขวัญไปอีก

ภาพที่ 19 ประกอบพิธีเรียกขวัญแบบทำสะพานผี

การทำพิธีเรียกขวัญแบบทำสะพานผี จะประกอบพิธีขึ้นก็ต่อเมื่อมีคนในบ้านเกิดเจ็บป่วยตลอดเวลาและทำการรักษาอย่างไรไม่หายจากอาการเจ็บป่วย ชาวลีซอมีความเชื่อว่ามีสาเหตุมาจากผี อาจไปกระทำผิดต่อผีหรือไปทำให้ผีเกิดความโกรธจึงเป็นเหตุให้ผีมาเอาขวัญจากคนนั้นไป จึงต้องประกอบพิธีเรียกขวัญขึ้นโดยต้องเชิญหมอผีไปประกอบพิธีเรียกขวัญที่บ้านขออง้ผู้ป่วย หมอผีจะทำพิธีหาสาเหตุ โดยเชิญผีมาสอบถามว่าเกิดจากการกระทำของผีตนไหนและผีมีความต้องการอะไร เพื่อที่จะได้จัดหาให้ตามความต้องการได้ถูกต้อง ผู้ป่วยจะได้หายจากอาการเจ็บป่วยสามารถทำงานเลี้ยงชีพได้ ในการทำพิธีแต่ละครั้ง จำนวนของเครื่องเซ่นไหว้ผีจะมีลักษณะแตกต่างกันไป เพราะขึ้นอยู่กับความต้องการของผี ในการทำสะพานผีเมื่อมีร่องทางน้ำไหลตัดผ่านเพื่อเชื่อมเส้นทางในการเดินทางของขวัญของผู้ป่วยที่ไปเชิญกลับมา เมื่อสร้างสะพานเสร็จหมอผีจะประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีเจ้าที่ ผีน้ำ เพื่อขออนุญาตผ่านเส้นทางและเพื่อป้องกันไม่ให้ผีที่มาเอาขวัญไปหรือผีไม่ดีตนอื่น ๆ ตามกลับไปเอาขวัญของผู้ป่วยที่บ้านได้อีก การทำสะพานผีพิธีเรียกขวัญอาจทำหลายสะพานขึ้นอยู่กับเส้นทางที่ต้องทำพิธีจนถึงบ้านของผู้ป่วยว่ามีร่องน้ำไหลตัดผ่านกี่แห่ง สะพานจะใช้ไม้แผ่นวางพาดข้ามร่องน้ำ การประกอบพิธีทำสะพานที่สำคัญ คือ ทำสะพานบริเวณหน้าปากทางเข้าบ้านของผู้ป่วยมีการประกอบพิธี 2 ส่วน คือ พิธีเซ่นผี กับ พิธีไหว้ผี

1. พิธีเซ่นผี การประกอบพิธีใช้เครื่องเซ่น ข้าวสาร 1 ถ้วย เหล้าข้าวโพด 2 แก้ว และไก่ที่ยังมีชีวิต 1 ตัว ทำพิธีเซ่นไหว้ที่สะพานผีโดยมีการฆ่าไก่และใช้เลือดไก่ที่เซ่นไหว้ เรียกว่า ไหว้ดิบ

2. พิธีไหว้ผี การประกอบพิธีใช้เครื่องเซ่น ไก่ต้มให้สุก 1 ตัว ข้าวสุก 2 ถ้วย เหล้าข้าวโพด 2 แก้ว ไข่ต้มสุกมีเส้นด้ายสายสิญจน์สีขาวพันรอบ ใส่ไว้ในถ้วย 1 ฟอง ไข่ต้มสุกพันด้วยด้ายนี้ถือว่าเป็นขวัญหรือสัญลักษณ์แทนตัวผู้ป่วย หมอผีประกอบพิธีโดยจุดธูปไหว้จำนวน 4 ดอก โดยปักธูปไว้ข้าง ๆ สะพาน ข้างละ 2 ดอก เมื่อประกอบพิธีเรียกขวัญเสร็จตามขั้นตอนแล้วผู้ประกอบพิธี จะทำการรื้อสะพานผีทิ้งไปเพื่อป้องกันไม่ให้ผีร้ายที่ตามมาจับเอาขวัญของผู้ป่วยกลับคืนไปอีก

การประกอบพิธีไหว้ผีมีอยู่ด้วยกัน 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเรียกว่า ไหว้ดิบ เพื่อเรียกวิญญาณผู้ป่วยให้รู้ตัวและให้กลับมา ส่วนการไหว้ผีขั้นตอนที่สอง เรียกว่า ไหว้สุก เป็นการไหว้ผีเจ้าที่และผีตนที่ผู้ป่วยได้ไปกระทำผิดต่อผีตนนั้น ๆ

ภาพที่ 20 การประกอบพิธีเรียกขวัญขั้นตอนไหว้ดิบ

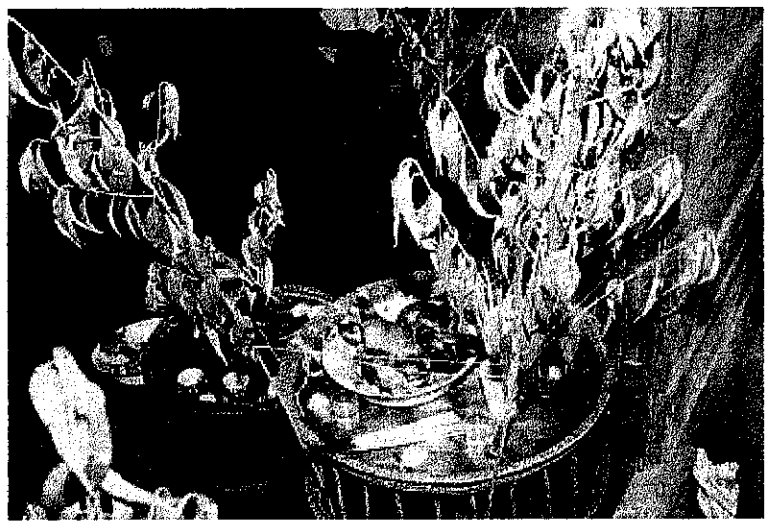

ภาพที่ 21 การประกอบพิธีเรียกขวัญขั้นตอนไหว้สุก

พิธีเรียกขวัญที่มีความรุนแรง

ในกรณีที่ทำพิธีเรียกขวัญในแบบสะพานผีแล้วยังไม่หายจากการเจ็บป่วย มีความเชื่อว่าผียังไม่พึงพอใจจึงต้องมีการประกอบพิธีเรียกขวัญที่ต้องจัดพิธีใหญ่ขึ้นอีก โดยการประกอบพิธีจะต้องฆ่าหมูเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษภายในบ้านของคนเจ็บป่วย โดยเชิญหมอผีไปทำพิธี หลังจากหมอผีทำพิธีเซ่นไหว้เสร็จแล้วก็จะทำพิธีผูกด้ายขวัญ และกล่าวให้ศีลให้พรแก่ผู้ป่วย โดยเริ่มจากหมอผี ผู้อาวุโส ญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ที่ไปร่วมงาน ซึ่งเชื่อว่าถ้ามีคนไปร่วมอวยพรมากจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ เมื่อหมอผีทำพิธีเรียกขวัญเสร็จแล้ว มีการทำนายตับหมูซึ่งจะชำแหละเอาตับหมูสดจากหมูที่ฆ่าเซ่นไหว้ผีให้หมอผีดูว่าดีหรือไม่ ถ้าไม่ดีจะให้ทำการรักษาแก้ไขต่อไปและยังสามารถทำนายเหตุการณ์มนครอบครัว เหตุการณ์ในหมู่บ้านได้ด้วย จากนั้นจะมีการเสี่ยงทายกระดูกไก่ โดยใช้กระดูกขาทั้งสองข้างของไก่ กระดูกขาข้างซ้ายของไก่นั้น หมายถึง ผีหรือสิ่งไม่ดี ส่วนกระดูกขาข้างขวาของไก่ หมายถึง คนป่วยที่จะทำนาย ในการเสียงทาย หมอผีจะนำก้านธูปมาเหลาปลายแหลมเสียงตรงรูที่กระดูกไก่ซึ่งกระดูกขาไก่จะมีรูเกิดขึ้นอยู่แล้ว เมื่อเสียบก้านธูปแล้วนำไปให้หมอผีทำนาย ขาไก่ที่ใช้ทำนายจะใช้ไก่พื้นบ้านเท่านั้น จะเป็นไก่ตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ เนื่องจากไก่พื้นบ้านจะมีวิถีชีวิตผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวลีซอ

พิธีทำขวัญผ้า

พิธีทำขวัญผ้าเป็นการประกอบพิธีเพื่อรักษาคนที่เกิดอาการเจ็บป่วย การจัดเตรียมอุปกรณ์ จะปักไม้ผ่าซีกไว้หลังบ้านตรงตำแหน่งด้านหลังของตาเบียะ จำนวน 9 ต้น เรียงจากสูงไปเตี้ย ด้านหน้าเสาที่สูงที่สุดจะมีกิ่งไม้ดัดโค้งสองอันผูกกัน ด้านหน้ามีไม้ไผ่สานวางอยู่บนเสาไม้สามต้น วางถ้วยใส่น้ำ 4 ถ้วย พาดผ้าจากเสาด้านหลังที่ต่ำสุดไล่ขึ้นมาจนข้ามฝาบ้านด้านหลังลงผ่านหน้าตาเบียะไปที่พื้นที่วางเครื่องเซ่นไว้ หมอผีประกอบพิธีเริ่มจากนำไก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ จำนวน 2 ตัว หมูพื้นบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่ 1 ตัว โดยให้คนป่วยและสมาชิกในบ้านนั่งหันหน้าออกไปทางประตู การทำพิธีหมอจะสวมหมวกที่ทำจากกระดาษสาพับเป็นยอดแหลม มือถือมีดดาบ เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย แก้วน้ำ 3 ใบ ถ้วยใส่เหล้า 2 ใบ เงินบาท ไข่ต้ม ธูป 4 ดอกใส่ไว้บนขันโตก นำกิ่งไม้ปักรอบโตก 4 มุม พันด้วยสายสิญจน์โดยรอบ ไก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ 2 ตัว หมู 1 ตัว

เริ่มพิธีโดยการเชิญผีที่หิ้งผีบรรพบุรุษ หลังจากเซ่นด้วยไก่เป็น ๆ สองตัวแล้ว ก็จะให้คนป่วยและลูกหลานนั่งหันหลังให้หิ้งผีบรรพบุรุษ (ตาเบียะ) ผู้ชายนั่งเรียงแถวด้านซ้ายมือ ผู้หญิงนั่งเรียงแถวด้านขวามือ เมื่อทำพิธีเชญผีแล้วหมอผีจะเอาแป้งสีขาวเขียนรูปกากบาทไว้ที่บริเวณหน้าผากและท่องเพลงสวดสลับกับการเป่าปาก (ผิวปาก) เป็นการติดต่อกับผี เชิญผีเข้ามา จากนั้นอมน้ำมนต์ที่ใส่ใบลุขัวะพ่นไปที่คนป่วยและลูกหลาน ในมือที่ถือถ้วยน้ำมนต์จะถือธูปที่จุดแล้วจำนวน 2 ดอก ในการทำพิธีของหมอผีจะมีผู้ช่วยหมอผีที่เข้าใจในพิธีกรรมอย่างดีคอยช่วยสนับสนุน เช่น จุดธูป เติมน้ำในถ้วยน้ำมนต์ เติมเหล้า เป็นต้น จากนั้นใช้แป้งสีขาวเขียนกากบาท ที่ตัวหมูใช้ประกอบพิธีและไปเขียนที่ตัวคนป่วย โดยเขียนรูปกากบาทที่บริเวณหน้าผาก หูทั้งสองข้าง แขนและฝ่ามือทั้งสองข้าง

ภาพที่ 22 หมอผีเขียนรูปกากบาทที่ฝ่ามือผู้ป่วย

เมื่อพิธีข้างต้นเสร็จแล้วหมอผีจะกลับไปกล่าวสวดเชิญบอกผีต่อที่หิ้งผีบรรพบุรุษให้ช่วยรักษาอาการป่วย โดยผู้ป่วยได้นำหมูมาเซ่นในพิธีเป็นการตอบแทน หมอผีจะนำสายสิญจน์ไปผูกที่หูหมูข้างซ้ายแล้วสวดต่อพร้อมทั้งเขย่าเหรียญเงินพร้อมกันไปด้วยและเอาผ้าไปเช็ดหน้าคนป่วย ระหว่างนี้ผู้ช่วยหมอผีช่วยกันจับหมูและเอามีดเฉือดคอหมูนำเอาชามรองเลือดหมูไว้

ภาพที่ 23 การฆ่าหมูเซ่นผี

เมื่อหมูตายแล้วจะนำเอาเสื้อผ้าคนป่วยคลุมไปที่ตัวหมู เขียนรูปกากบาทลงไปที่ตัวหมูและตัวเสื้อของผู้ป่วย ซึ่งเป็นการนำเอาสิ่งไม่ดีหรือการเจ็บป่วยออกไปจากตัวของผู้ป่วย หมอผีหยิบมีดและหยิบปืนขึ้นมาแล้วสวดมนต์และพนน้ำมนต์ หลังจากนั้นเอาผ้าไปปัดที่คนป่วย ลูกหลานและหมูที่ใช้เซ่นเป็นการขับไล่สิ่งไม่ดีออกไป หมอผีเอาปลายสายสิญจน์มาผูกที่คอคนป่วย เสร็จแล้วเอาผ้าที่ใช้ปัดมายัดใส่ในเสื้อคนป่วย โดยนำผืนเล็ก ๆ อีกผืนวางไว้บนศีรษะคนป่วย จากนั้นให้ลูกหลานและผู้ที่ไปร่วมในพิธีผูกข้อมืออวยพรให้คนป่วยหายจากการเจ็บป่วย เสร็จเรียบร้อยแล้วหมอผีจะไปยืนที่หน้าหิ้งผีกล่าวสวดมนต์เพื่อขอบคุณผีและเชิญผีกลับ

ภาพที่ 24 หมอผีประกอบพิธีเชิญผี

หลังจากพิธีจบสิ้นเจ้าภาพนำหมูไปชำแหละเพื่อประกอบอาหารเลี้ยงฉลองกัน โดยแยกปอด ตับ หัวใจ ออกมาทั้งพวงเพื่อใช้เป็นเครื่องทำนายดูโชคชะตาของครอบครัวที่จัดพิธีขึ้นและยังใช้ทำนายเหตุการณ์ความเป็นไปของหมู่บ้านได้อีกด้วย จากนั้นจะนำหมูไปต้มให้สุกและนำไปใช้เซ่นไหว้ผีที่หิ้งผี หมอผีจะสวดมนต์บอกผีและผู้ช่วยหมอผีจะเก็บผ้าที่ใช้ประกอบพิธีโดยม้วนผ้าจากหิ้งผีในบ้านผู้ช่วยอีกหนึ่งคนนำเครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย ตับ ไก้ต้ม ข้าวสวย พันด้วยผ้าสีแดง ใส่ในถ้วย สวดมนต์บอกผีที่หน้าประตูบ้าน เอากิ่งไม้ที่ปักประกอบพิธีไปทิ้งนอกบ้าน เป็นอับเสร็จพิธีสมบูรณ์ หลังจากนั้นจะมีการกินเลี้ยงฉลองเพื่อต้อนรับความสุขต่อไป

พิธีสะเดาะเคราะห์ (พิธีขู่เผ่อะซู้)

พิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีให้ออกไปจากตัวคนที่เชื่อว่ามีเคราะห์หรือการต่ออายุหรือแลกเปลี่ยนชีวิต การประกอบพิธีใช้อุปกรณ์ คือ ตะกร้าไม้ไผ่สาน (คุเผอะ) ใช้กระดาษ ที่ตัดเป็นรูปคนติดที่ตะกร้าไม้ไผ่ เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่าง ๆ กล้วย 1 หวี ใส่ลงไปในตะกร้า บนตะกร้าจะมีถ้วยคว่ำและปักเทียนไว้ 2 เล่ม ใช้หยวกกล้วยตัดเป็นรูปคน เม็ดข้าวโพดเสื้อผ้าประจำเผ่าอย่างน้อย 1 ชิ้น ถากเปลือกไม้จากเสาบ้าน ฝาบ้าน ธรณีประตู เตียงนอน ชั้นวางของใช้ คานหามสิ่งของ โดยเจ้าของบ้านจุดธูปไหว้ผีบรรพบุรุษที่ตาเบียะ

เปลี่ยนน้ำ (เติมน้ำ) ในถ้วย จากนั้นหมอผีจะทำพิธีเชิญผี โดยให้เจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัวนั่งหันหน้าออกไปทางประตู หมอผีจะถือกิ่งใบลุขัวะเอาไว้ในมือและสวดเชิญผี จากนั้นหมอผีจะอมน้ำมนต์พ่นใส่บริเวณศีรษะ และตามลำตัวพร้อมทั้งหยิบใบลุขัวะที่อยู่ในถ้วยน้ำมนต์ลูบทาไปตามลำตัวแขนและขาของผู้มีเคราะห์ที่ทำพิธีขึ้น เมื่อเสร็จแล้วหมอผีสวดมนต์และใช้มือกำข้าวสารสาดไปรอบบริเวณบ้าน ต่อจากนั้นนำตะกร้าไม้ไผ่ที่ใส่ของในการทำพิธีให้เด็กแบกเดินออกจากบ้านนำไปทิ้งนอกบริเวณหมู่บ้าน หมอผีจะรีบปิดประตูเดินกลับไปที่หิ้งผีบรรพบุรุษประกอบพิธีส่งผีกลับ เด็กที่เดินแบกเครื่องประกอบพิธีไปทิ้งจะต้องเดินออกจากบ้านหันหน้าไปทางทิศตะวันตกและเดินเข้าไปในป่า การประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์จะจัดให้มีขึ้นหลังจากเทศกาลวันปีใหม่ได้ผ่านพ้นไปแล้ว เพื่อเป็นการขับไล่สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่มีความชั่วร้ายทั้งหลายให้ออกไปจากตัวของคนนั้น และเป็นการปรับเปลี่ยนชีวิตใหม่เพื่อให้ประสบแต่ความสุขในการดำเนินวิถีชีวิตต่อไป

การสะเดาะเคราะห์ที่ต้องประกอบพิธีใหญ่ขึ้น เมื่อจัดพิธีสะเดาะเคราะห์แล้วยังรู้สึกว่าเคราะห์กรรมที่ได้ไปกระทำให้ผีโกรธยังไม่สิ้นสุด และยังไม่หายจึงต้องมีการประกอบพิธีที่ใหญ่ และมีการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อทำให้เคราะห์กรรมเบาบางลงไป

การสร้างศาลาสะเดาะเคราะห์ หมอผีจะเป็นผู้ประกอบพิธีขึ้นในพิธีจะทำการเพื่อไล่สิ่งชั่วร้าย การเจ็บป่วยไข้ ซึ่งมีระยะเวลาอาจนานถึง 10 ปี โดยจะทำศาลาเล็ก ๆ ด้วยไม้ขึ้นในบริเวณที่เหมาะสม ส่วนใหญ่จะเป็นทางแยกสามแพร่ง การสร้างศาลามีลักษณะเป็นที่นั่งพัก คุ้มแดด คุ้มฝนได้ มีขนาดซึ่งสามารถนั่งได้ประมาณ 5 – 6 คน อาจจะสร้างขึ้นใหม่บริเวณศาลาเดิมซึ่งผุผังไปแล้วก็ได้ การสร้างศาลาจะใช้เสาทั้งหมดหกต้นและใช้ทรายโรยที่โคนเสาทุกต้น ในการประกอบพิธีจะต้องนำเอาต้นกล้วยและต้นอ้อยพันติดไว้ที่เสาทุกครั้งที่สร้างศาลา นอกจากสร้างศาลาแล้วบ้านที่ทำพิธีจะต้องทำพิธีเรียกขวัญชูฮาคั่วะชุดใหญ่อีกครั้งหนึ่งด้วย

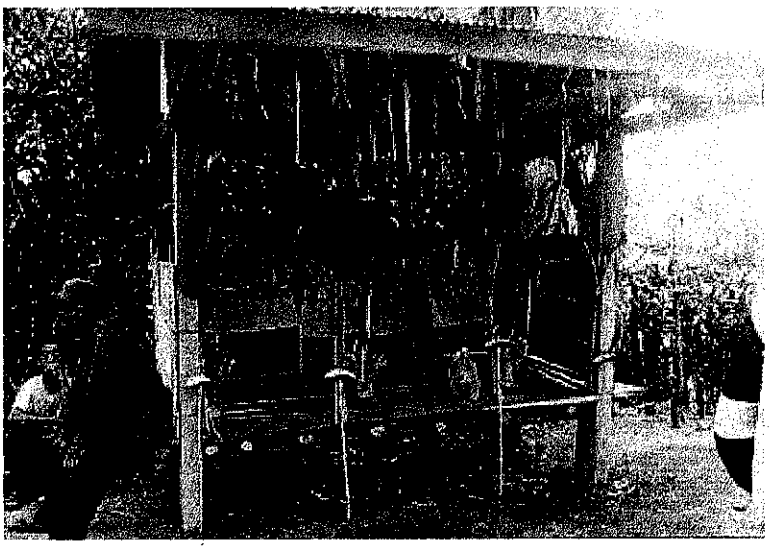

ภาพที่ 25 ศาลาสะเดาะเคราะห์

ภาพที่ 26 การประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์

การสร้างศาลเพื่อสะเดาะเคราะห์ครั้งสุดท้ายเป็นศาลารูปทรงกลมคล้ายร่ม โดยใช้เสาเพียงต้นเดียวถ้ามีการสร้างศาลาแบบนี้เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว ไม่ต้องประกอบพิธีสร้างศาลาอีกต่อไป ถ้าหากอาการเจ็บป่วยยังไม่หายก็จะต้องประกอบพิธีในกรณีอื่น ๆ ต่อไป

ในการประกอบพิธีเรียกขวัญของชาวลีซอมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันโดยใช้อายุของผู้ป่วยเป็นเกณฑ์ (คนไข้) ถ้ามีอายุเกิน 20 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นอาการไข้หนักจะต้องประกอบพิธีโดยการฆ่าหมูในการเซ่นไหว้ผี และต้องจัดเป็นพิธีใหญ่ ถ้าอายุต่ำกว่า 20 ปี จะใช้ไก่ใน

พิธีเซ่นผี และถ้าเป็นเด็กเล็กจะใช้เพียงเนื้อไก่ชิ้นเล็กน้อยเท่านั้น การประกอบพิธีเรียกขวัญหากทำแล้วอาการยังไม่ดีขึ้น ก็จะต้องประกอบพิธีใหญ่ตามลำดับ

ในวิถีชีวิตของชาวลีซอมีวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญหลายอย่าง ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาทั้งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปี ได้แก่ ประเพณีปีใหม่ ประเพณีกินข้าวโพดใหม่ ประเพณีเชงเม้ง เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตของชาวลีซอเอง ได้แก่ การแต่งงาน การตาย เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้ยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการอบรมสั่งสอนชาวลีซอในรุ่นต่อ ๆ ไป ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีความรักความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกทางหนึ่งด้วย

ประเพณีการแต่งงาน

สังคมของชาวลีซอเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยการตัดสินใจด้วย เมื่อหนุ่มสาวเติบโตขึ้นและมีความพร้อมสำหรับการมีครอบครัวก็จะทำการหาคู่ครองโดยปกติ ชาวลีซอมักแต่งงานกันเฉลี่ยอายุประมาณ 14 ปีขึ้นไป ผู้หญิงลีซอที่มีอายุ 25 ปี หากยังหาคู่ครองไม่ได้มีโอกาสที่จะเป็นโสดไปตลอดชีวิต ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวลีซอ หนุ่มสาวไม่มีโอกาสได้พบปะกันเพราะทุกคนต้องออกไปทำงานในไร่ โอกาสที่จะได้พบกันจึงเป็นช่วงงานเทศกาลต่าง ๆ ที่มีการฉลองและมีการเต้นรำเพื่อความสนุกสนานของหมู่บ้าน เมื่อหนุ่มสาวพบกัน ถ้าไม่เคยรู้จักกันมักจะถามถึงนามสกุลของแต่ละฝ่ายก่อนเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุ่มสาวที่อยู่คนละหมู่บ้านเพื่อป้องกันการแต่งงานระหว่างพี่น้องที่มีข้อห้ามไว้ และสอบถามว่ามีคู่รักแล้วหรือไม่ การพูดคุยทำความรู้จักกัน เกี้ยวพาราสีถ้ามีผู้ใหญ่ หรือผู้มีอาวุโสอยู่ในบริเวณนั้นจะไม่กระทำเด็ดขาดเพราะถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติแก่ผู้อาวุโส การเกี้ยวพาราสีกันชายหนุ่มส่วนใหญ่ใช้การร้องเพลงเพื่อบอกความในใจถ้าหญิงสาวเกิดความพึงพอใจก็จะร้องเพลงตอบกลับไป หากหญิงสาวไม่ชอบก็จะนิ่งเฉยไม่ร้องเพลงตอบ ฝ่ายชายก็จะไปเกี้ยวพาราสีคนอื่นต่อไป เมื่อมีความพึงพอใจซึ่งกันและกันฝ่ายชายจะตกลงหมั้นโดยผู้ชายนำเงินแถบหมั้น (การจอง) ผู้หญิง เงินแถบ หมายถึง เหรียญเงินที่ทำจากเงินแท้เป็นจำนวน 6 – 12 คู่ และกลับไปแจ้งให้พ่อ – แม่ ของฝ่ายชายทราบ

การจอง

การจอง หรือ หมั้นผู้หญิง (หวูต๊ะ) ในครั้งแรกนี้จะต้องทำการปกปิดไม่ให้พ่อ – แม่ของฝ่ายหญิงทราบ เพราะชาวลีซอถือว่าเป็นการดูถูกและไม่ให้เกียรติฝ่ายหญิง หลังจากที่ฝ่าย

ชายบอก พ่อ – แม่ แล้วก็จะจัดเตรียมพร้อมมหาฤกษ์ที่เป็นมงคลเพื่อทำการฉุดพาหญิงมาอยู่ที่บ้านของตน

การพาหนี

การพาหนีหรือการฉุด ฝ่ายชายจะส่งพ่อสื่อจะนำเงินจำนวนเลขคู่ ตั้งแต่ 200 บาท ถึง 2,000 บาท ไปให้ฝ่ายหญิง และพาฝ่ายหญิงไปส่งให้ที่บ้านฝ่ายชาย หากฝ่ายหญิงยังไม่พร้อมที่จะไปบ้านฝ่ายชายจะนัดหมายวันเวลาให้มารับตัวใหม่วันอื่นก็ได้ หากฝ่ายชายเปลี่ยนใจไม่ส่งพ่อสื่อไปรับตัวฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะยึดเงินหมั้นไปไม่ต้องคืนให้ฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายหญิงเปลี่ยนใจไม่ยอมแต่งงานก็จะต้องจ่ายเงินค่าปรับเพิ่มให้ฝ่ายชายเป็น 2 เท่าของเงินหมั้น ในกรณีที่ฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านของฝ่ายชายแล้วฝ่ายชายไม่ยอมแต่งงานด้วย ฝ่ายชายจะต้องทำพิธีเสียผีที่บ้านของฝ่ายหญิงโดยต้องนำหมูตัวใหญ่ที่มีชีวิตมาให้ที่บ้านฝ่ายหญิง 1 ตัว หลังจากพ่อสื่อพาฝ่ายหญิงไปบ้านฝ่ายชายแล้ว ฝ่ายหญิงจะนอนรวมกับพี่สาวหรือน้องสาวของฝ่ายชายก่อน

การสู่ขอ

การสู่ขอ ฝ่ายชายจะส่งพ่อสื่อโดยนำเหล้าไปด้วย 1 ขวด เพื่อเจรจากับพ่อ – แม่ ของฝ่ายหญิง แจ้งให้ทราบว่าลูกสาวของตนหนีไปอยู่กับลูกชายบ้านนั้นแล้ว ถ้าพ่อ – แม่ ของฝ่ายหญิงยินยอมตกลงก็จะรับเหล้าขวดนั้นไปดื่ม และทำความตกลงเงินค่าสินสอดตามจำนวนที่เรียกร้อง โดยปกติค่าสินสอดประมาณ 10,000 – 20,000 บาท ให้มาสู่ขอในวันรุ่งขึ้น หากพ่อ – แม่ ฝ่ายหญิงไม่ยินยอมก็จะไปตามลูกสาวกลับบ้าน ในกรณีนี้ฝ่ายหญิงจะต้องเสียค่าปรับให้แก่ฝ่ายชายเป็นเงินแถบจำนวน 30 เหรียญ

การหมั้น

การหมั้น พ่อ – แม่ ของฝ่ายหญิงจะเชิญญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านมาร่วมงานเป็นพยานรับรู้ ฝ่ายชายเตรียมขันหมากตั้งแต่เช้าโดยมีพ่อสื่อ 2 คน คนหนึ่งถือเหล้า 1 แกลลอน (ประมาณ 30 ขวด) อีกคนหนึ่งถือขันโตกใส่เนื้อหมูที่ต้มแล้ว จำนวน 2 ชิ้น แจกันปักด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ซึ่งทำด้วยกระดาษสีขาว และถุงใส่เงินเดินทางไปบ้านฝ่ายหญิง ทำหน้าที่ต่อรองค่าสินสอดจนเป็นที่พอใจกันทั้งสองฝ่าย เมื่อตกลงค่าสินสอดได้แล้ว พ่อ – แม่ ของฝ่ายชายจะเดินทางไปบ้านฝ่ายหญิงนำเงินค่าสินสอดทั้งหมดไปให้ การกำหนดวันแต่งงานนั้น พ่อ – แม่ ของฝ่ายหญิงจะเป็นผู้กำหนดว่าจัดขึ้นเมื่อไรพร้อมทั้งจะเรียกร้องเนื้อหมู เนื้อไก่ เพื่อใช้ประกอบอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจนถึงกำหนดวันจัดพิธีแต่งงาน โดยพ่อสื่อจะทำหน้าที่นำเนื้อหมูมีน้ำหนักประมาณ 50 กิโลกรัม ไปให้บ้านฝ่ายหญิงเพื่อใช้ประกอบอาหาร หากวันแต่งงานมีระยะใกล้และฝ่ายชายยังไม่พร้อม เตรียมหาเนื้อสัตว์ได้มาทันก็ต้อง

ไปกู้ยืมจากคนอื่น หรือเลื่อนวันแต่งงานออกไปก่อนจนกว่าจะพร้อม ซึ่งบางคนอาจจะเลื่อนไปนานเป็นปีก็ได้

พิธีแต่งงาน

วันแต่งงานฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากไปทำพิธีที่บ้านฝ่ายหญิง โดยนำเหล้าข้าวสาร และเนื้อหมู 300 กิโลกรัม เหล้าข้าวโพด 100 – 200 ขวด ไปให้ที่บ้านเจ้าสาว โดยที่บ้านฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมผักต่าง ๆ ไว้สำหรับประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงแขกที่เชิญมาร่วมงาน ซึ่งในวันงานเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะสวมชุดประจำเผ่าครบชุด เจ้าบ่าวยืนส่วนเจ้าสาวสวมหมวกโดยมีผ้าสีดำคลุมหน้าไว้นั่งก้มหน้านิ่งอยู่ข้างประตู ทั้งคู่หันหน้าไปทางด้านหิ้งผีบรรพบุรุษ พิธีเริ่มจากผู้อาวุโสของทั้งสองฝ่ายนั่งอยู่ใต้หิ้งผีบรรพบุรุษ พ่อ – แม่ฝ่ายเจ้าสาวนำเงินค่าสินสอดไปวางไว้บนหิ้งผีบรรพบุรุษ และบอกผีบรรพบุรุษว่าลูกสาวของตนแต่งงานแล้วจะไม่เป็นคนในตระกูลอีกต่อไป และบอกว่าผีของบ้านฝ่ายชายจะเป็นผู้ดูแลแทน เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย หมูและไก่ยังมีชีวิต ขณะที่ผู้อาวุโสทำพิธี เจ้าบ่าวจะทำความเคารพหิ้งผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงโดยการคำนับ จำนวน 3 ครั้ง เมื่อผู้อาวุโสทำพิธีเสร็จ เจ้าวสาวจะเปิดผ้าที่คลุมหน้าขึ้นเพื่อทำพิธีการเคารพญาติฝ่ายหญิง หรือพิธียกน้ำชา

พิธียกน้ำชา

พิธียกน้ำชาเพื่อแสดงความเคารพเริ่มจาก พ่อ - แม่ ของฝ่ายหญิงก่อน เจ้าบ่าวเป็นผู้ถือถาดที่มีถ้วยน้ำชา 4 ใบ พ่อสื่อทำหน้าที่เป็นผู้เทน้ำชาให้พร้อมกับกล่าวว่า “ เจ้าบ่าวยกน้ำชา ” ส่วนเจ้าสาวจะเข้าไปในครัวช่วยงานประกอบอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงาน เมื่อเสร็จพิธียกน้ำชาจะยกอาหารใส่ขันโตกออกมาวางบนขันโตก ประกอบด้วย ข้าวสวย เหล้า ลาบหมู หมูต้มและกาละมังใส่น้ำ บนปากกาละมังใช้ตะเกียบ 1 คู่ วางไขว้กากบาท ผู้ที่มาร่วมพิธีจะหยิบเงินวางไว้บนตะเกียบ ซึ่งเงินที่มอบให้ดังกล่าวเป็นเงินของขวัญแต่งงาน จากนั้นนำเงินทั้งหมดใส่รวมในกาละมังใบเดียวกัน โดยพ่อสื่อจะใช้มือไขว้สลับกันยกกาละมังป้อนให้เจ้าบ่าวดื่มน้ำและป้อนให้เจ้าสาวดื่มเช่นกัน จากนั้นเทเงินในกาละมังใส่มือเจ้าบ่าวครึ่งหนึ่ง เจ้าบ่าวต้องไขว้มือรับ ส่วนเงินอีกครึ่งหนึ่งเทใส่ผ้าคลุมหน้าเจ้าสาวต่อจากนั้นเจ้าบ่าวจะเทเงินใส่รวมไว้กับ เจ้าสาว ผู้ที่มาร่วมงานจึงร่วมรับประทานอาหาร ส่วนเจ้าบ่าวและเจ้าสาวนำเงินไปเก็บที่บ้านฝ่ายชายแล้วในช่วงค่ำจึงกลับมาที่บ้านฝ่ายหญิงอีกครั้งโดยมีการเลี้ยงฉลองทั้งคืน

เมื่อเสร็จงานบ่าวสาวต้องขอบคุณพ่อสื่อ โดยวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันหลังงานแต่งงานมีพิธีคำหัวพ่อสื่อทั้ง 2 คนที่บ้านของฝ่ายชาย โดยเจ้าบ่าวและเจ้าสาวนั่งคุกเข่าก้มหน้าคำนับ 3 ครั้ง จากนั้นจึงยกน้ำชาหรือเหล้าให้พ่อสื่อ หลังเสร็จพิธีจึงมีการเลี้ยงอาหารสำหรับผู้เข้าร่วมพิธี

การผิดผี (ท้องก่อนหมั้น)

ผู้อาวุโสจะไปดูว่าผู้หญิงคนนั้นตั้งท้องจริงหรือไม่ ถ้าหากตั้งท้องจริงต้องทำพิธีขอขมาต่อผีประจำหมู่บ้านที่ศาลอาปาโม โดยใช้หมู 1 ตัว และไก่ 5 ตัว ฝ่ายชายที่รับผิดชอบเป็นผู้ไปทำพิธีหลังจากเสร็จสิ้นพิธีแล้วฝ่ายชานจะยอมรับผิดชอบโดยการแต่งงานกับฝ่ายหญิงหรือไม่ก็ได้ ถ้าหากฝ่ายชายไม่ยอมรับ ฝ่ายหญิงก็จะอยู่ที่บ้านพ่อ – แม่ ของตนเอง ในกรณีที่หาผู้รับผิดชอบเป็นพ่อของเด็กที่เกิดมาไม่ได้ ผู้หญิงคนนั้นจะต้องจ่ายเงินหาซื้อหมู ไก่ มาทำพิธีเอง จากนั้นก็นำไปให้มือมือผะทำพิธีและการทำพิธีผู้หญิงต้องร้องตะโกนบอกให้ชาวบ้านทราบว่าท้องไม่มีพ่อเป็นการประจารให้ได้อายเหมือนกับการทำผิดกรณีที่ผู้หญิงมีชู้

การหย่าร้าง

การหย่าร้างของชาวลีซอเมื่อทั้งสองฝ่ายแต่งงานอยู่ด้วยกันแล้ว และไม่สามารถดำรงชีวิตคู่ด้วยกันต่อไปได้อีก ฝ่ายชายจะนำฝ่ายหญิงไปคืนที่บ้านของฝ่ายหญิง ถ้ามีลูกด้วยกันก็จะตกลงแบ่งลูกไปเลี้ยง ซึ่งสาเหตุของการหย่าร้างมักเกิดจากความไม่เข้าใจกัน ไม่พอใจในการปฏิบัติของแต่ละฝ่ายต่อกันและกัน ตลอดจนอาจมีสาเหตุมาจากการถูกทำร้ายร่างกาย

การแต่งงานของชาวลีซฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายย้ายไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย โครงสร้างสังคมลิซอใช้ระบบการนับญาติทางฝ่ายชายเป็นสำคัญ ในการแยกครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนใหม่นั้น จะเริ่มเมื่อน้องชายคนถัดไปแต่งงาน พี่ชายจะแยกครอบครัวไปสร้างบ้านใหม่ และมอบภาระหน้าที่ในการดูแลพ่อ – แม่ให้กับน้องชายต่อไป บ้านที่สร้างใหม่มักจะสร้างอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านของพ่อ – แม่ หรือในกรณีที่บ้านของฝ่ายหญิงมีแต่ลูกสาวทั้งหมด ฝ่ายชายอาจจะย้ายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่าจะมีลูกเขยคนใหม่เข้าไปทำหน้าที่แทน หรือในกรณีที่เป็นการแต่งงานข้ามเผ่า ฝ่ายชายมักให้เกียรติเป็นฝ่ายย้ายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง

ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งกายของฝ่าหญิงที่แต่งงานแล้ว ผู้หญิงลีซอจะสวมหมวกที่ตกแต่งด้วยพู่เฉพาะตอนที่ยังเป็นสาว ยังไม่ได้แต่งงาน เพราะชาวลีซอจะไม่นิยมให้ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วแต่งตัวให้สวยงาม ถือว่าไม่เหมาะสม และผู้หญิงลีซอจะไม่นิยมแต่งหน้านิยมใบหน้าที่สวยงามตามธรรมชาติ ส่วนผู้ชายลีซอจะไม่สวมกางเกงสีดำ สีแดง ยกเว้นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปสามารถใส่ได้ เพราะสีดำเป็นกางเกงของผู้หญิง และสีแดงเชื่อว่าใส่แล้วเสือจะกัด

ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงาน

1. ห้ามญาติพี่น้องที่ใช้แซ่เดียวกันหรือตระกูลเดียวกัน แต่งงานกัน

2. ห้ามน้องสาวแต่งก่อนพี่ หากจะประกอบพิธีแต่งงานกันฝ่ายชายจะต้องยอมจ่ายค่าชดเชยให้แก่พี่ของฝ่ายหญิง เป็นเงินจำนวนเงินประมาณ 1,000 บาท

3. ลูกของพี่ชายสามารถแต่งงานกับลูกของน้องสาวได้โดยถือว่าเป็นเรื่องที่ดีและเรียกว่า เสี่ยว ส่วนลูกของพี่สาวสามารถแต่งงานกับลูกของน้องสาวได้ แต่ไม่ถือว่าเป็นเสี่ยว

4. หนุ่มสาวชาวลีซอไม่สามารถจีบกัน หรือจับมือถือแขนกันในที่สาธารณะ

5. ในแต่ละครอบครัวสามารถจัดพิธีแต่งงานได้เพียงครั้งเดียวในรอบปี

ข้อห้ามเกี่ยวกับการร่วมรับประทานอาหาร

1. ห้ามภรรยานั่งรับประทานอาหารร่วมวงเดียวกับพ่อและพี่ชายของสามียกเว้นน้องชาย

2. ห้ามลูกเขยนั่งรับประทานอาหารร่วมวงเดียวกับแม่ของภรรยา

การแต่งงานของชาวลีซอจะมีเกิดขึ้นหลังหลังประเพณีปีใหม่ลีซอ (ตรุษจีน) เพราะฉะนั้นในระหว่างเทศกาลปีใหม่ หนุ่มสาวชาวลีซอมีโอกาสพบปะกันโดยการไปร่วมงานเฉลิมฉลองซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องร่วมมือกันกระทำหลายอย่าง ระยะเวลาเทศกาลปีใหม่พ่อ – แม่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมีอิสระ สามารถคุยเกี้ยวพาราสีจีบกันได้ เต้นรำในงานเฉลิมฉลองร่วมกัน การเต้นรำต้องมีการจับมือกันเป็นวงโดยปกติหนุ่มสาวไม่สามารถจับมือถือแขนกันได้ในที่สาธารณะ หากชอบพอกันฝ่ายชายจะทำการหมั้นหมายจองไว้ก่อนและนัดแนะไปรับตัวกัน (ประเพณีการฉุด) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นธรรมเนียมประเพณีการแต่งงานของชาวลีซอ หลังจากนั้นฝ่ายชายจึงส่งพ่อสื่อแม่สื่อไปเจรจาสู่ขอ เมื่อตกลงกันในรายละเอียดของค่าเลี้ยงดูและการประกอบพิธีเรียบร้อยจึงจัดพิธีแต่งงานต่อไป ในช่วงวัยหนุ่มสาวที่จัดพิธีแต่งงานโดยเฉลี่ยประมาณ 13 – 15 ปี ชาวลีซอถือว่าช่วงวัยดังกล่าวเป็นช่วงที่มีความพร้อมทางร่างกายทั้งในด้านการใช้แรงงานในการทำการเกษตรและการเจริญพันธุ์ การเพิ่มจำนวนประชากรจึงเป็นการช่วยกันประกอบอาชีพในการเกษตรอีกด้วย

การจัดระเบียบทางสังคมของชาวลีซอจะพบได้จากข้อห้ามต่าง ๆ นับเป็นจารีตที่สังคมลีซอทุกคนต้องปฏิบัติตาม การที่ผู้หญิงท้องก่อนแต่งงานสังคมจะสร้างข้อกำหนดให้หญิงสาวที่ท้องก่อนแต่งตะโกนดัง ๆ ให้คนทั้งหมู่บ้านได้ยินว่าท้องก่อนแต่งซึ่งทำให้เกิดความอายและ

ไม่กล้าที่จะปฏิบัติ จากการที่มีข้อห้ามต่าง ๆ เกี่ยวกับการแต่งงานในสายตระกูล พบว่าเครือญาติทางสายเลือดสามารถแต่งงานกันได้ แต่จะให้ความสำคัญกับนามสกุล หรือแซ่ (สายตระกูล) ถ้าเป็นสายตระกูลหรือแซ่เดียวกันจะแต่งงานนี้พบว่าคล้ายวัฒนธรรมจีนมาก

ประเพณีกินข้าวโพดใหม่

ประเพณีกินข้าวโพดใหม่ของชาวลีซอ เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการทำมาหากิน เพราะชาวลีซอจะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม ต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา การทำพิธีกรรมความเชื่อในเรื่องเซ่นไหว้ผี จึงเป็นสิ่งที่เป็นความหวังที่จะทำให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ พิธีนี้จัดขึ้นในช่วงเดือน 7 โดยมือมือผะจะเป็นผู้กำหนดวันประกอบพิธี การประกอบพิธีใช้ระยะเวลา จำนวน 3 วัน โดยจัดประกอบพิธีด้วยกัน 2 แห่ง

วันแรกของการประกอบพิธีที่หิ้งบรรพบุรุษของแต่ละบ้าน เครื่องเซ่นไหว้ที่หิ้งบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ข้าวโพดอ่อน แตงกวา จำนวนอย่างน้อย 8 คู่ แก้วน้ำ ธูป 3 คู่ และเนื้อหมูดิบ 1 ชิ้น การเซ่นไหว้ที่หิ้งผีบรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวให้ผีทราบว่าตอนนี้ถึงเทศกาลกินข้าวโพดใหม่และเริ่มต้นฤดูแห่งการเพาะปลูกแล้ว ขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตที่ได้ทำการพาะปลูกได้ผลดีสามารถขายได้กำไร

วันที่สองเป็นการประกอบพิธีที่ศาลอาปาโมของหมู่บ้าน เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วยข้าวโพดอ่อน แตงกวา จำนวน 1 คู่ ธูป 3 คู่ เหล้า 1 ขวด เนื้อหมูดิบ 1 ชิ้น และกระดาษสา ไว้ที่แท่นศาลอิ๊ดะมาตั้งอยู่ภายในบริเวณศาลอาปาโม จากนั้นมีการประกอบอาหารกินเลี้ยงฉลองกัน มีการร้องเพลงเกี้ยวสาวโต้ตอบกันระหว่างชาย – หญิง มีการเต้นรำอย่างสนุกสนานตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

วันที่สาม เวลาประมาณ 09.00 นาฬิกา มีการประกอบพิธีเซ่นไหว้ที่หิ้งผีบรรพบุรุษบอกกล่าวอีกครั้งหนึ่ง

ความสำคัญของการจัดพิธีเพื่อให้ผีช่วยเหลือเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก และช่วยปกป้องดูแลและไม่ให้ผลผลิตเกิดความเสียหาย ป้องกันไม่ให้หนูไปกัดกินพืชผลเสียหาย เป็นต้น

ประเพณีการตาย

โดยปกติของชาวลีซอถ้าครอบครัวไหนมีผู้อาวุโสที่มีอายุมากมักจะมีการเตรียมทำโลงศพเตรียมเก็บไว้ เนื่องจากถ้าไม่จัดเตรียมไว้หากเสียชีวิตลงไปอาจทำโลงศพไม่ทัน ลักษณะของการทำโลงศพจะไม่ใช้ตะปูตอก ใช้วิธีการเข้าลิ่ม เข้าเดือย โดยส่วนบนของโลงมีขนาดแคบกว่าส่วนพื้นล่างของโลงศพ กล่าวคือ วิธีการประกอบโลงศพจะใช้ไม้แผ่นขนาดใหญ่ จำนวน 4 แผ่น และขนาดเล็กปิดหัวท้ายอีก จำนวน 2 แผ่น การเข้าลิ่มเข้าเดือยด้านข้างจะทำทแยงมุมสอบส่วนบนแคบลงเล็กน้อย และสอบส่วนที่เป็นส่วนหัวมีขนาดใหญ่ส่วนปลายมีขนาดเล็กกว่า ซึ่งอาจจะพิจารณาตามสัดส่วนรูปร่างของผู้ใช้โลงศพนั้น ขนาดของโลงศพมีความกว้างส่วนหัวประมาณ 40 – 50 เซนติเมตร และมีความสูงประมาณ 40 – 45 เซนติเมตร พื้นโลงศพจะใช้เหรียญเงินแถบตัดออกเป็น 4 ส่วน ตอกฝังให้จมลงไปในพื้นไม้โลงศพ ศพผู้ชายจะตอกซีกเหรียญเงิน 9 จุด ส่วนศพผู้หญิงจะตอก 7 จุด เหรียญเงินที่ตอกฝังไปที่พื้นโลงศพ หมายถึง ความร่ำรวย การมีเงินสำหรับใช้จ่าย หรือความเชื่อในเรื่องโลงเงินโลงทอง และใช้ผ้าขาวปูพื้น ภายในโลง

ภาพที่ 27 การทำโลงศพ

ภาพที่ 28 โลงศพที่ทำเสร็จแล้ว

การเลือกที่ฝังศพ

สุสานที่ใช้ฝังศพมักเป็นพื้นที่ในบริเวณไร่ของครอบครัว ลูกชายของคนตายจะใช้วิธีโยนเสื้อผ้าให้ศพในชุดประจำเผ่าลีซอ จัดการห่อศพด้วยผ้าขาวพร้อมกับนำเอาเครื่องนอนเครื่องใช้ต่าง ๆ ของผู้ตายวางรวมไว้ใกล้กับผู้ตาย นำศพของผู้ตายไปวางไว้บนแคร่ไม้ไผ่ที่ได้จัดทำขึ้นภายในบ้าน จากนั้นทำพิธีไหว้และบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้รับทราบการตายและช่วยดูแล รับดวงวิญญาณของผู้ตายไปอยู่ด้วย เสร็จแล้วจะนำศพใส่ลงไปในโลงศพ ตั้งโลงศพไว้บนแคร่ไม้ไผ่เพื่อทำพิธีส่งวิญญาณต่อไป การบรรจุศพใส่ในโลงศพ จะนำเสื้อผ้าของใช้ส่วนตัวของผู้ตาย เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนใส่ลงไปในโลงศพด้วย ซึ่งเพื่อให้ผู้ตายได้นำ ติดตัวไปใช้ในภพใหม่ด้วย และนำเอากระดาษสาวางปิดหน้าศพ ตั้งศพไว้เซ่นไหว้เพื่อรอญาติพี่น้องให้มาพร้อมกัน และเพื่อให้ญาติพี่น้องคลายความโศกเศร้าก่อนภายในบริเวณบ้านใต้ หิ้งบรรพบุรุษโดยไม่ปิดฝาโลงศพ อาจจะใช้เวลา 3 – 6 วัน ขึ้นอยู่กับฐานะของแต่ละครอบครัว เพราะว่าจะต้องเตรียมอาหารไว้เลี้ยงดูแขกที่ไปร่วมงาน การเลือกทิศในการตั้งโลงศพนั้นแตกต่างกันไป ตระกูลแซ่ย่างจะหันหัวโลงไปทางทิศตะวันตก ส่วนตระกูลแซ่จู ตระกูลแมวป่าและตระกูลตามี่ จะวางหันหัวโลงไปทางทิศตะวันออก เครื่องเซ่นไหว้ผู้ตายจะวางไว้ปลายโลงศพ ประกอบด้วย ข้าว 1 ถ้วย ไก่ 1 ตัว น้ำ 1 แก้ว วางรวมบนโตกซึ่งจะต้องเปลี่ยนทุกวัน กระถางปักธูป ซึ่งทำการจุดธูปครั้งละ 2 ดอก ต่อเนื่องกันไปไม่ให้ขาดระยะ ระยะเวลาในการตั้งศพจะมีแขกมาร่วมแสดงความเสียใจ

ช่วยงาน จะจุดธูปแสดงความเคารพต่อ ผู้ตาย และนั่งพูดคุยเป็นเพื่อนกับญาติของผู้ตาย เจ้าของบ้านจะต้องจัดเตรียมอาหารมาเลี้ยงแขก และอยู่จนถึงเวลาเช้าจึงจะกลับบ้านออกไป ทำไร่ ญาติพี่น้องของผู้ตายจะผูกคาดแถบผ้า สีขาวที่หน้าผากเพื่อเป็นการไว้ทุกข์ ตั้งแต่วันที่เสียชีวิตจนถึงวันที่นำศพไปประกอบพิธีฝัง

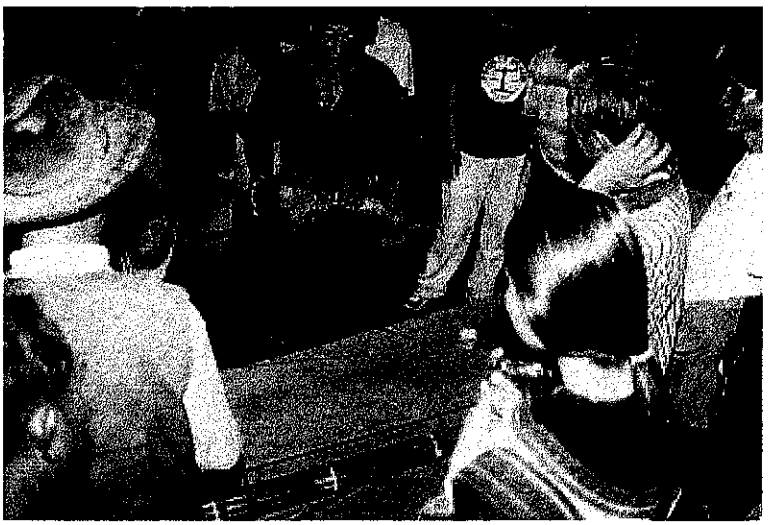

ภาพที่ 29 ประกอบพิธีศพ

การฝังศพ

ชาวลีซอนิยมฝังศพของผู้ตายไว้ในไร่ของตนเอง โดยการใช้วิธีเสียงทายว่าพื้นที่ตรงไหนเหมาะสม โดยการอธิฐานแล้วโยนไข่ไก่ถ้าไข่ไก่ตกตรงไหนและไม่แตกแสดงว่าผีพึงพอใจในพื้นที่ตรงนั้นก็จะช่วยกันขุดหลุมกว้างประมาณ 1 เมตร เมื่อถึงเวลาจะนำศพไปฝัง ผู้อาวุโสจะประกอบพิธีบอกแก่คนตายว่าจะปลูกบ้านให้ใหม่ และบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษทราบ จากนั้นจะช่วยกันหามโลงศพผ่านออกประตูบ้านไปโดยมีสัปเหร่อแบกตะกร้าไม้ไผ่ (กาทุ) ใส่สิ่งของเครื่องใช้ของคนตาย มือข้างขวาถือไฟเดินนำทางหน้าขบวนแห่ศพตามด้วยขบวนหามโลงศพ ญาติของคนตายจะถือธูปที่จุดแล้ว 1 กำ คอยคำนับศพตามทางเดินที่ไป ยังสุสาน โดยยืนคอยอยู่ข้างหน้า เมื่อขบวนแห่ศพมาถึงญาติจะนั่งก้มหน้าทำความเคารพศพรอจนขบวนศพผ่านพ้นไปก็จะรีบวิ่งไปดักรอข้างหน้าขบวน ถ้าเป็นศพผู้ชายจะทำความเคารพศพ จำนวน 9 ครั้ง ถ้าเป็นศพผู้หญิงจะทำความเคารพศพ จำนวน 7 ครั้ง

ภาพที่ 30 ขบวนแห่ศพ

เมื่อขบวนศพไปถึงสถานที่ฝังศพ ผู้อาวุโสจะทำพิธีบอกกล่าวแก่ผีเจ้าที่ และผีที่ทำหน้าที่คุ้มครองชนเผ่าเพื่อช่วยคุ้มครองดูแลวิญญาณของผู้ตาย เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วยไก่มีชีวิต (ศพผู้หญิงใช้ไก่ตัวผู้ ศพผู้ชายใช้ไก่ตัวเมีย) ข้าว น้ำ 2 แก้ว ธูป 2 ดอก ทำพิธีไหว้ที่หน้าแท่นศาลหรือทุ มีการประกอบพิธีเลี้ยงข้าวผี เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วยข้าว น้ำ ไก่หรือหมูมีชีวิต โดยทำประกอบพิธี 2 ขั้นตอน คือพิธี ไหว้ของเป็นและไหว้ของสุก จากนั้นนำศพฝังลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้แล้ว โดยหันส่วนท้ายของโลงศพไปตามทางลาดของภูเขา คุ้ยดินลงหลุมกลบทับโลงศพเป็นเนินดินสูงขึ้น นำอิฐหรือหินก่อทำเป็นประตูบ้าน บางตระกูลอาจทำแผ่นป้ายสลักชื่อ วันเดือนปีเกิดและวันตายไว้ด้วย

ภาพที่ 31 การฝังศพ

ด้านหน้าประตูหลุมศพจะนำสิ่งของเครื่องใช้ที่เตรียมมา ได้แก่ จาน ช้อน ถ้วย หม้อกาต้มน้ำ ตะกร้าไม้กาทุ มีด จอบ และใช้เงินเหรียญบาทจำนวน 2 เหรียญ โยนเข้าไปข้างในทิศทางที่มีต้นไม้ 1 เหรียญ ทิศทางที่มีน้ำ 1 เหรียญ แล้วเรียกชื่อของผู้ตายโดยบอกว่าซื้อไม้ทำฟืนและน้ำใช้ให้แล้ว ผู้ตายจะนำไปใช้ในอีกโลกหนึ่ง เมื่อเสร็จพิธีฝังศพทุกคนเดินทางกลับ ในระหว่างทางพวกผู้หญิงและญาติจะช่วยกันก่อกองไฟกองเล็ก ๆ ตามทางเดินเป็นระยะ ๆ จำนวน 9 กอง เพื่อให้ลูกหลานที่เดินทางกลับจากฝังศพเดินข้ามผ่านไป เพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณของผู้ตายตามมาเอาไปอยู่ด้วย หลังจากฝังศพ 7 วันแล้ว จะประกอบพิธีเชิญวิญญาณกลับไปไว้ที่หิ้งบรรพบุรุษ โดยหมอผีเป็นผู้ทำพิธีและหลังจากนั้นจะต้องทำการไหว้คนตายที่หิ้งบรรพบุรุษทุก ๆ วันศีลและวันเช้งเม้ง จำนวน 3 ปี แล้วจะทำพิธีไหว้วันเช้งเม้งต่อไปหรือไม่ก็ได้

ความเชื่อเกี่ยวกับการตาย ในกรณีที่ผู้หญิงชาวลีซอตายพร้อมลูกในท้องหรือการคลอดลูกแล้วตายทั้งกลม มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ผิดปกติและเป็นสิ่งที่ไม่ดี การประกอบพิธีศพจะต้องทำการผ่าท้องนำทารกออกมาก่อน จากนั้นแยกศพแม่และลูกนำไปเผาให้เหลือแต่กระดูกแล้วจงนำไปประกอบพิธีฝังศพได้ ถ้าผู้หญิงคนนั้นมีลูกชายจะเลือกที่สำหรับฝังศพได้ แต่ถ้าหากไม่มีลูกชายกระดูกจะถูกฝังที่ใดที่หนึ่งก็ได้ และไม่มีการทำพิธีไหว้เช้งเม้ง

ความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ ชาวลีซอเชื่อว่าหากเสียชีวิตลงไป ผู้ชายลีซอจะมีวิญญาณออกจากร่าง 9 ดวง โดยมีวิญญาณดี จำนวน 3 ดวง ดังนี้วิญญาณดวงที่ 1 จะทำ

หน้าที่เฝ้าสุสาน วิญญาณดวงที่ 2 จะทำหน้าที่ดูแลคุ้มครองลูกหลาน ญาติพี่น้องในครอบครัว วิญญาณดวงที่ 3 จะทำหน้าที่รับใช้พระเจ้า สิ่งศักดิ์ทั้งหลาย วิญญาณดวงที่ 1 ทำหน้าที่เฝ้าสุสานของตัวเองเป็นเวลา 3 ปี ลูกหลานจึงต้องประกอบพิธีเซ้งเม้งไหว้สุสานเป็นเวลา 3 ปี เมื่อครบ 3 ปีแล้วไม่ต้องทำพิธีเซ้งเม้งก็ได้ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อครบ 3 ปีแล้ว วิญญาณจะไปเกิดใหม่ และวิญญาณไม่ดี จำนวน 6 ดวง เป็นวิญญาณเร่ร่อนจะเข้าป่าไป

สำหรับผู้หญิงลีซอเชื่อว่ามีวิญญาณ 7 ดวง มีวิญญาณดี 3 ดวง ทำหน้าที่เหมือนกับวิญญาณดีของผู้ชายลีซอ และวิญญาณไม่ดี 4 ดวง เป็นวิญญาณเร่รอนจะเข้าป่าไปเหมือนของผู้ชาย ความเชื่อในเรื่องของวิญญาณชาวลีซอเมื่อเสียงชีวิตลงทุกคนจะได้ไปสวรรค์ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงพบเห็นได้จาก เสื้อที่ชาวลีซอสวมใส่มีการปักร้อยเส้นตรงกลางหลังเสื้อไว้ทุกตัว และเรียกว่า เส้นไปสวรรค์ เมื่อเสียชีวิตลงจะได้ไปสวรรค์ถูก โดยมีเส้นทางบอกไว้ เมื่อขึ้นไปอยู่บนสวรรค์แล้วหากประพฤติไม่ดีไว้จะถูกพระเจ้าบนสวรรค์ลงโทษ คนที่กระทำผิดร้ายแรงจะถูกราดด้วยน้ำร้อนให้เจ็บปวดทรมาน คนที่กระทำผิดไม่ร้ายแรงจะถูกจับขังกรงเป็นต้น

ชาวลีซอมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องของความตายไว้อย่างน่าสนใจ และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมลีซอ ครอบครัวใดก็ตามหากมีผู้สูงอายุผู้เฒ่าผู้แก่อาศัยอยู่ในครอบครัว ลูกหลานจะมีการเตรียมความพร้อมโดยการเลี้ยงหมูไว้อย่างน้อย 1 ตัว เพื่อเตรียมไว้สำหรับใช้ประกอบอาหารเลี้ยงแขกหากมีการตายเกิดขึ้น มีการเตรียมจัดทำโลงศพเก็บไว้ภายในบ้าน ซึ่งผู้สูงอายุอาจจะเป็นผู้เตรียมไว้เองก็ได้ ในวัฒนธรรมของสังคมลีซอมีการนับถือผีบรรพบุรุษ ชาวลีซอจึงนิยมมีลูกชาย เพื่อเป็นผู้สืบทอดสายตระกูลและทำหน้าที่ประกอบพิธีเลี้ยงผีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ชาวลีซอที่ไม่มีลูกชายจึงมักจะไปขอซื้อเด็กชายจากชนเผ่าอื่น ๆ เช่น เผ่าอาข่า มาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม เมื่อพ่อ – แม่เสียชีวิตลงจะได้ทำหน้าที่เลี้ยงผี โดยมีความเชื่อว่าหากตายไปแล้วจะได้ไม่ต้องอดอยากเป็นผีเร่ร่อน ชาวลีซอจะให้ความสำคัญกับลูกชายคนโตก่อนโดยจัดเรียงลำดับความอาวุโส ลูกชายคนโตจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ก่อนเสมอ ในกรณีที่ลูกชายคนโตไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่น เสียชีวิตลงไปก่อน ย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น เป็นต้น ลูกชายคนที่มีความอาวุโสรองลงมาจะได้รับสิทธิและหน้าที่แทนตามลำดับ

ประเพณีเช้งเม้ง

ประเพณีเช้งเม้ง เป็นพิธีเซ่นไหว้คนตายที่หลุมฝังศพ รูปแบบของพิธีกรรมจะคล้ายคลึงกันแต่อาจมีรายละเอียดของธรรมเนียมแตกต่างกันไปบ้าง การประกอบพิธีเริ่มจากทำพิธีเซ่นไหว้ศาลผู้ดูแลหลุมศพ (ผีเจ้าที่) ซึ่งเป็นแท่นอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าหลุมฝังศพเพื่อบอกกล่าวขออนุญาตทำความสะอาดบริเวณหลุมศพ เนื่องในเทศกาลเช้งเม้ง โดยใช้เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วยไก่มีชีวิตตัวผู้ 1 ตัว ข้าวสาร ธูป น้ำหรือเหล้าข้าวโพด ประกอบพิธี 2 ครั้ง กล่าวคือเซ่นไหว้ด้วยไก่ดิบ และเซ่นไหว้ด้วยไก่ต้มสุกอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นญาติพี่น้องจะช่วยทำความสะอาด ดายหญ้า ตัดต้นไม้ที่ขึ้นปกคลุมหลุมศพ แล้วเริ่มทำพิธีเซ่นไหว้ที่ด้านหน้าประตูหลุมศพ เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย ไก่มีชีวิตตัวผู้ 1 ตัว โดยปกติชาวลีซอที่เคร่งครัดในประเพณีจะใช้หมูตัวผู้ในการทำพิธี ข้าวสาร 1 ถ้วย น้ำเปล่า 1 ถ้วย เหล้า 1 ถ้วย และกระดาษเงินกระดาษทอง ผู้ทำพิธีจุดธูปไว้ 2 ดอก ฆ่าไก่หรือฆ่าหมูแล้วนำไปต้มรวมกับข้าวสาร ระหว่างที่นำไก่ไปต้มให้สุก ลูกหลานชายและหญิงจะช่วยกันขุดดินโกยขึ้นให้เป็นเนินสูงขึ้น เป็นแนวสันหลังกลางหลุมศพ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงเส้นนำทางไปสู่สวรรค์ มีความหมายเช่นเดียวกับเส้นที่อยู่การหลังเสื้อ ในบางตระกูลจะสร้างรั้วล้อมรอบหลุมศพเพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปการเหยียบย่ำบนหลุมศพ การประกอบพิธีบางตระกูลใช้ธูปจำนวนมากจุด แล้วปักบนหลุมศพเป็นจำนวนคู่โดยล้อมรอบหลุมศพ ซึ่งมีความเชื่อว่าจำนวนธูปมีจำนวนมากเท่าไรยิ่งส่งผลให้ครอบครัวประสบแต่ความสุข จากนั้นนำอาหารที่จัดเตรียมมาจากบ้านร่วมกันรับประทานบริเวณหลุมศพกินเป็นเพื่อนผู้ตาย ในอดีตจะนำเอาขี้หมูไปป้ายระหว่างญาติพี่น้องและแขกที่มาร่วมงาน ปัจจุบันเปลี่ยนไปใช้ขี้เขม่าไฟก้นหม้อผสมกับน้ำมันหมูแทน ประเพณีการป้ายขี้หมูเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ให้ผีทราบว่าใครเป็นญาติพี่น้องและให้ช่วยดูแลรักษาคุ้มครองลูกหลานต่อไป

ชาวลีซอให้ความสำคัญกับประเพณีการตายอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากขั้นตอนของการเตรียมตัวล่วงหน้า คือการทำรองศพไว้รอความตาย เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับตนเอง ชาวลีซอมองเห็นถึงความเป็นจริงของชีวิต ที่ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตายในวันใดวันหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท การทำพิธีศพของชาวลีซอตั้งแต่เริ่มต้นตั้งแต่มีคนตาย โดยรูปแบบของพิธีกรรมจะแฝงเรื่องความเชื่อเรื่องผีไว้ตลอดเวลา จนกระทั่งฝังศพเป็นการเสร็จสิ้นพี พิธีกรรมดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนว่าคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมจีนเกือบทั้งสิ้น

ประเพณีวันปีใหม่

ประเพณีมีความสำคัญมากต่อชาวลีซออีกประเพณีหนึ่งคือ ประเพณีปีใหม่ โดยก่อนที่จะถึงเทศกาลก้อนรับปีใหม่ชาวลีซอจะต้องจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อและแสดงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้หญิงลีซอต้องจัดเตรียมตัดเย็บเสื้อผ้าใหม่ เครื่องประดับในการแต่งเพื่อแสดงฐานะ แสดงความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปีที่ผ่านมา มีการจัดเตรียมซ่อมแซมที่อยู่อาศัยทำความสะอาดเตรียมอาหารเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมและการเฉลิมฉลองระหว่างเทศกาลปีใหม่ เช่น ไก่ หมู ซึ่งถ้าไม่ได้ทำการเพาะเลี้ยงเอาไว้ ก็ต้องจัดเตรียมซื้อหาจากที่อื่นเตรียมพร้อมไว้ สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ ได้แก่ เหล้าข้าวโพด ต้องมีการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า เพราะว่าการต้มเหล้าข้าวโพดต้องใช้เวลามากพอสมควรอย่างน้อยประมาณ 15 วัน เทศกาลปีใหม่เป็นช่วงระยะเวลาที่ทุกคนรอคอยและมีการเตรียมความพร้อมอย่างมีความสุข เป็นช่วงเวลาที่ทุกคนต้องหยุดพักจากการทำงานต่าง ๆ และไปร่วมงานเฉลิงฉลองอย่างมีความสุข ใครที่ไปทำงานหรือไปอยู่ถิ่นอื่นเมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ก็จะต้องเดินทางกลับไปร่วมงานเทศกาล ซึ่งทำให้ทุกคนมีโอกาสพบปะพูดคุยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ สำรับผู้หญิงลีซอถือเป็นช่วงระยะเวลาที่มีความสุข มีความสนุกสนานมาก เนื่องจากระยะเวลาดังกล่าวผู้หญิงสามารถดื่มเหล้าได้อย่างเปิดเผยโดยไม่มีใครตำหนิหรือถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี นับว่าเป็นช่วงแห่งการปลดปล่อยผู้หญิงให้สามารถทำอะไรก็ได้ ตลอดจนหนุ่มสาวชาวลีซอสามารถพูดคุยเกี้ยวพาราสีกันได้โดยที่พ่อ – แม่ ของฝ่ายหญิงไม่ว่าอะไรและไม่ถือว่าเป็นการลบหลู่กันอีกด้วย หลังจากพิธีกรรมในการเซ่นไหว้ผีจบลงไป ก็จะเป็นการกินเลี้ยงเฉลิมฉลองและเต้นรำกันอย่างสนุกสนานทั้งกลางวันและกลางคืน โดยมีระยะเวลาตั้งแต่ 3 – 7 วัน ขึ้นอยู่กับการตกลงกันในกลุ่มของชาวลีซอ ว่าจะมีการดำหัวบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านให้ความเคารพกี่คนในการเฉลิมฉลอง ประเพณีการต้อนรับปีใหม่มีกิจกรรมที่จัดขึ้นดังนี้

การต้มข้าวโพด

นำข้าวโพดไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน แล้วนำไปต้มให้เมล็ดข้าวโพดแตกและนำเอาไปเทผึ่งไว้บนแผ่นฟาก หรือไม้ไผ่สานทิ้งไว้ในที่ร่มให้แห้งหมาด จากนั้นนำเอาเมล็ด ข้าวโพดไปคุกเคล้ากับลูกแป้ง (เชื้อเหล้า) 10 - 15 วัน การหมักโดยการนำเอาเมล็ดข้าวโพดที่ผสมเชื้อลูกแป้งเหล้าแล้วใส่ตุ้มหรือภาชนะที่สามารถปิดได้มิดชิดนำไปตั้งไว้ในที่ร่มไม่ให้ ถูกแสงแดดจึงจะนำเอาไปต้มได้

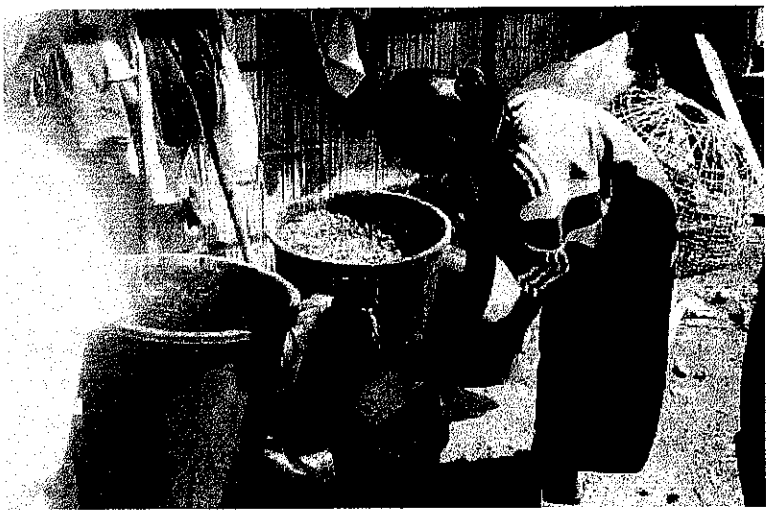

ภาพที่ 32 เมล็ดข้าวโพดผสมลูกแป้งเชื้อเหล้าพร้อมนำไปต้มเหล้า

ขั้นตอนการต้มเหล้าข้าวโพด เริ่มจากการเตรียมอุปกรณ์ ดังนี้

1. เตาฟืนขนาดใหญ่

2. กะทะขนาดใหญ่สำหรับใช้ต้มน้ำ 1 ใบ

3. ถังไม้ทรงสูง 1 ใบ มีขนาด 50 เซนติเมตร ยาว 100 เซนติเมตร ด้านในส่วนล่างเจาะรูเป็นแบบรังผึ้ง เพื่อใช้วางเมล็ดข้าวโพดคลุกลูกแป้งเชื้อเหล้า ส่วนบนเจาะขอบถังไม้เพื่อวางจานไม้รองรับหยดไอน้ำที่ได้จากการต้มเหล้าเป็นน้ำเหล้าที่สามารถใช้ดื่มกินกัน จานไม้ที่ทำเป็นส่วนรองรับหยดน้ำจะมีที่ทำเป็นท่อยาวสำหรับเป็นทางไหลของน้ำเหล้าที่ได้จากการต้มและใช้ภาชนะรองรับอีกทีหนึ่ง

4. กะทะทอง ทำจากทองเหลืองหรือทองแดง เหมือนกับกะทะที่ใช้ทำขนมหวานทั่วไป ใส่น้ำและวางไว้บนถังไม้

วิธีการต้มเหล้า นำเมล็ดข้าวโพดหมักได้ที่แล้วใส่ลงไปในถังไม้จนถึงจานรองรับหยดไอน้ำ นำกะทะทองใส่น้ำให้เต็มวางปิดทับไว้บนปากถังไม้ จากนั้นผู้ต้มเหล้าจะจุดธูปบอกกล่าวผีว่าจะถึงเวลาเทศกาลปีใหม่แล้วและลูกจะทำการต้มเหล้าไปด้วยความราบรื่นก็จะได้เหล้าที่มีรสชาดที่ดี ได้ปริมาณน้ำเหล้ามากพอที่จะใช้ในระหว่างเทศกาลปีใหม่และจุดประทัดขึ้นถือว่าเป็นการเริ่มต้นการต้มเหล้า จากนั้นจะก่อไฟเพื่อทำการต้มจนได้น้ำเหล้าไหลออกมาลงในภาชนะที่จัดเตรียมไว้ ในระหว่างการต้มต้องคอยเฝ้าสังเกตดูน้ำที่อยู่ในกะทะทองหากมีเสียงร้องดังขึ้นต้องทำการเปลี่ยนน้ำใหม่เนื่องจากน้ำในกะทะร้อน (มีอุณหภูมิสูงขึ้น) ถ้าน้ำ

ในกะทะร้อนก็จะไม่ทำให้เกิดการรวมตัวหรือการเกาะตัวเป็นหยดน้ำขึ้นมา การต้มแต่ละครั้งจะเปลี่ยนน้ำประมาณ 5 ครั้ง แล้วจึงเปลี่ยนข้าวโพดใหม่ ในความเชื่อเกี่ยวกับการต้มเหล้านี้ยังใช้ไปในทางเกี่ยวกับการเสี่ยงทายถึงความอุดมสมบูรณ์ โดยเชื่อว่าถ้าได้น้ำเหล้าที่รสชาดดีและได้ปริมาณมากจะแสดงถึงการทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์

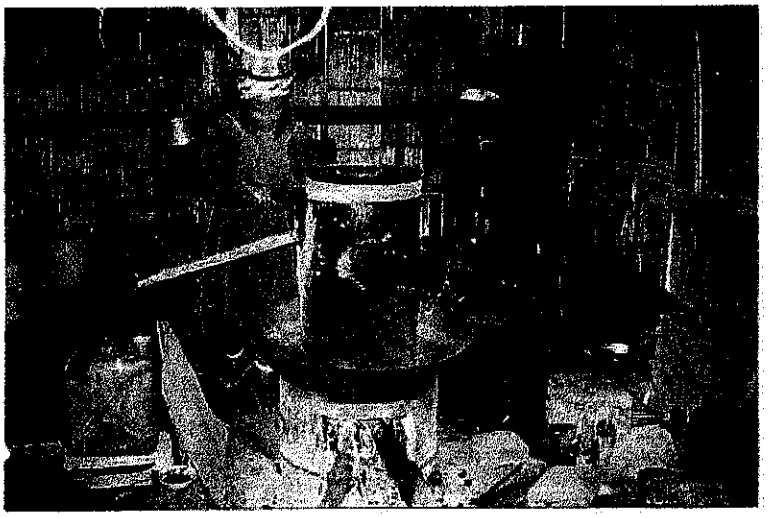

ภาพที่ 33 การต้มเหล้าข้าวโพด

การทำข้าวปุก

การทำข้าวปุก ข้าวปุกชาวลีซอมีความเชื่อในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ เป็นอาหารที่ช่วยให้ชีวิตมีแต่ความสุข ทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ (สมอง) และยังเป็นสิ่งที่สำคัญที่ใช้ในการเซ่นไหว้ผี การตำข้าวปุกจะจัดให้มีการตำขึ้นในช่วงเทศการที่สำคัญต่างๆ โดยจะมีการรอฟังสัญญาณจากผู้นำทางศาสนา คือ มือมือผะ ผู้นำทางศาสนาจะประกอบพิธีแช่ข้าวเหนียวก่อนเป็นบ้านแรก จากนั้นบ้านอื่นๆ จะประกอบพิธีแช่ข้าวเหนียวตามโดยสังเกตุได้จากเสียงดังของประทัด การแช่ข้าวจะต้องทำพิธีบอกผีก่อนเวลาที่แช่ข้าวประมาณ 18.00 นาฬิกา จากนั้นจะกระทำการนึ่งข้าวเหนียวตอนเวลาเช้า โดยก่อนนึ่งข้าวเหนียวก็จะต้องจุดธูปบอกผีให้ทราบอีกเช่นกัน

เมื่อผู้หญิงจัดเตรียมข้าวเหนียวและคั่วงาเรียบร้อยแล้ว ผู้ชายจะเป็นผู้จัดเตรียมครกและสถานที่ในการทำข้าวปุก การตำข้าวปุกจะใช้วิธีการไปรวมกันทำข้าวปุกเป็นกลุ่มตระกูล โดยจะเวียนกันรับเป็นเจ้าภาพในการจัดสถานที่ไปที่ละบ้านในแต่ละปี ซึ่งเป็นวิธีการ

ในการสร้างความสามัคคีกันในกลุ่มเครือญาติ เพราะการตำข้าวปุกต้องช่วยกันจึงจะสำเร็จ ก่อนลงมือตำข้าวปุก ก็ต้องประกอบพิธีบอกผี เพื่อขอพรให้ได้รับความอุดมสมบูรณ์ และให้ผีดลบันดาลให้ข้าวปุกมีความศักดิ์สิทธิ์ ได้กินเข้าไปแล้วทำให้เกิดปัญญา ตลอดจนการขจัดโรคภัยไข้เจ็บได้ เริ่มจาก จุดธูปบอกผี จำนวน 2 ดอก ปักธูปที่จุดแล้วบนครกไม้ 1 ดอก ปักธูปข้างหม้อใส่ข้าวเหนียวนึ่ง 1 ดอก เทเหล้า 1 ถ้วย และเทเหล้ารอบครกอีก 1 ถ้วย จุดประทัด เทข้าวลงในครก โปรยงาดำลงบนข้าวเหนียวและช่วยกันตำข้าวปุกจนเสร็จ

ภาพที่ 34 การตำข้าวปุก

การตำงาดำที่คั่วให้สุก เพื่อให้น้ำมันงาที่ได้จากการตำทำให้พื้นครกไม่ติดข้าวเหนียว เวลาตำข้าวเหนียว จากนั้นจะตักเอางาใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้ เทข้าวเหนียวที่นึ่งสุกลงไปในครก ตำจนข้าวเหนียวแตกเป็นเนื้อเดียวกัน และขณะที่ตำข้าวเหนียวจะโรยงาผสมเข้าไปด้วย ในการตำข้าวปุกจะใช้ผู้ชาย เนื่องจากต้องใช้แรงมาก การตำข้าวปุกใช้ผู้ชายตำข้าวจำนวน 2 คน ตำสลับกันคนละสาก งาเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและช่วยให้ข้าวเหนียวไม่ติดครกและไม่ติดสาก สามารถผ่อนแรงในการตำข้าวปุกได้เป็นอย่างดี เมื่อตำข้าวปุกผสมงาเรียบร้อยแล้ว จะนำไปปั้นแบ่งเป็นก้อนเล็ก ๆ วางบนใบตองแล้วใช้มือกดให้แบนเรียงซ้อนเก็บไว้ใช้ในการประกอบพิธี และใช้รับประทานเพื่อความเป็นมงคล

ภาพที่ 35 การปั้นข้าวปุก

พิธีเซ่นไหว้ผีประจำตระกูล จัดพิธีขึ้นในช่วงเวลาเย็นของวันส่งท้ายปีเก่า โดยจะจัดพิธีเป็นกลุ่มตระกูล แต่ละตระกูลจะมีหมอผีคอยทำหน้าที่ติดต่อกับผีบรรพบุรุษ โดยเชิญผีมาทำการสอบถามความต้องการว่าอยากจะให้ลูกหลานทำอะไรบ้าง ตรวจดูชะตาเคราะห์กรรมของลูกหลานในตระกูลว่าได้ไปกระทำผิดต่อผีได้อย่างไร ต้องดำเนินการแก้ไขอย่างอย่างไร และขอความคุ้มครองช่วยดลบันดาลให้ลูกหลานมีความสุขประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพต่อไป ซึ่งถ้าเป็นการเจ็บป่วยเล็กน้อยอาจจะประกอบพิธีรักษาเลยก็ทำได้ หลังจากพิธีเซ่นผีประจำตระกูลไปแล้ว อาจจะมีการประกอบพิธีกรรมตามมาอีกหลายอย่างที่ผีบอกกล่าวได้ซึ่งหากใครไม่ทำพิธีขึ้น ก็จะไม่มีความสุขความมีแต่ความกังวลไปตลอดเวลานั้น จากบ้านไปทำพิธีที่บ้านหมอผีของแต่ละกลุ่มหรือตระกูล เมื่อไปรวมกันครบ หมอผี จะทำพิธีสวดเรียกผี

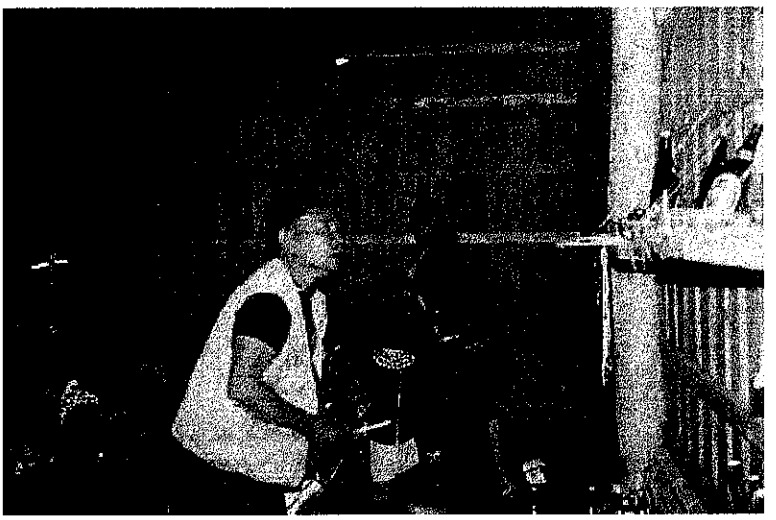

ภาพที่ 36 เชิญผีบรรพบุรุษ

ภาพที่ 37 รักษาอาการเจ็บป่วย

เมื่อเชิญผีเข้าไปแล้วหมอผีจะสวดท่องมนต์เป็นภาษาลีซอโบราณ และใช้เหล้าใส่ใบลกขั่วะ ลงไปในถ้วยอมแล้วเป่าพ้นไปทั่วบริเวณ ต่อจากนั้นจะนำใบลกขั่วะที่ผสมเหล้าถูลงไปบนบริเวณศีรษะ และลำตัวเสร็จแล้วโยนทิ้งไป การรักษาการเจ็บป่วยของบางคนอาจมีการนวดและทาด้วยเหล้าเสก ซึ่งหมอผีจะปฏิบัติเช่นนี้ไปจนครบทุกครอบครัวของกลุ่มตระกูลจึงประกอบพิธีเชิญผีกลับไป

การเต้นรำขับไล่ผีในวันส่งท้ายปีเก่า เริ่มในช่วงเวลาค่ำโดยชาวลีซอทุกคนจะเดินทางไปร่วมประกอบพิธีที่บ้านผู้นำทางศาสนา (บ้านปู่จานหรือมือมือผะ) และเริ่มเต้นรำเพื่อขับไล่ผีเป็นจุดแรก โดยจะเวียนเต้นรำจนครบทุกบ้านไปสิ้นสุดบ้านที่อยู่ด้านทางออกของหมู่บ้านเป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งใช้ระยะเวลาถึงเช้ามืดของวันใหม่ ชาวลีซอถือว่าการเต้นขับไล่ผีไม่ดีมีความสำคัญมากหากไม่ไปร่วมในพิธีเต้นจะมีความรู้สึกไม่ดีและคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านก็จะตำหนิได้ เพราะฉะนั้นแต่ละบ้านจึงต้องมีคนไปร่วมเต้นอย่างน้อยครอบครัวละหนึ่งคน การเต้น ขับไล่ผีไม่ดีให้ออกไปจากหมู่บ้าน ถ้ามีคนไปร่วมเต้นจำนวนมากชาวลีซอมีความเชื่อว่าสามารถขับไล่ผีและสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากหมู่บ้าน ในการร่วมเต้นเพื่อขับไล่ผีหากพบว่าครอบครัวใดไม่ให้ความร่วมมือกลุ่มที่ไปร่วมเต้นก็อาจไม่ไปเนเพื่อขับไล่ผีให้กับครอบครัวนั้นได้ การเต้น ขับไล่ผีให้กับครอบครัวนั้นได้ การเต้นขัวไล่ผีจึงเป็นความร่วมมือความสามัคคีกันของชาวลีซอ โดยการใช้ผีเป็นเครื่องมือตามความเชื่อ

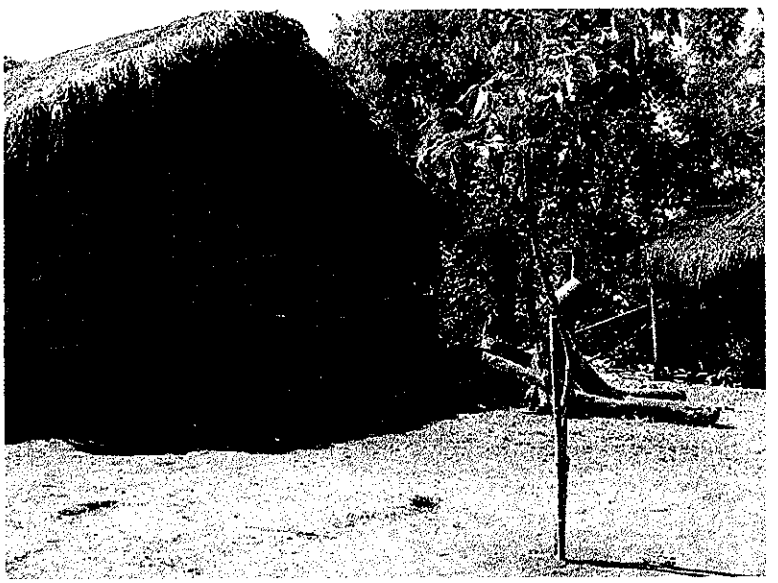

ภาพที่ 38 ต้นไม้ปักไว้หน้าบ้านสำหรับการเต้นไล่ผี

ต้นไม้ที่ปักไว้บริเวณลานหน้าบ้าน สำหรับการเต้นไล่ผีจะมีหมูดิบ 1 ชิ้น ข้าวปุก 1 ชิ้น ผูกแขวนไว้ที่ต้นไม้นั้น ๆ แล้วจุดธูปบอกกล่าวเชิญ การจุดธูปปักจะจุกเป็นคู่ เช่น จุดธูปปักที่ต้นไม้ 1 คู่ หน้าประตู 1 คู่ ที่บูชาหิ้งผีบรรพบุรุษ 1 ถ้วย ต่อธูป 1 คู่ เป็นต้น ต้นไม้ที่นำไปปักไว้หน้าบ้านในช่วงเทศกาลปีใหม่ของชาวลีซอใช้เป็นสถานที่เชิญผีที่ไม่ดี ออกไปรวมกัน โดยมีการตั้งเครื่องเซ่นไหว้ไว้ที่ต้นไม้นั้นในคืนวันส่งท้ายปีเก่าชาวลีซอ ทุกบ้านจะไปร่วมกันเต้นรำเพื่อขับไล่ผีไม่ดีให้ออกไปจากหมู่บ้าน การเซ่นไหว้ผีที่ต้นไม้และการเต้นรำนี้เป็นกระบวนการทางความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา และเป็นเครื่องมือหนึ่ง ที่ช่วยสร้างขวัญแลกำลังใจในการดำเนินวิถีชีวิตในปีต่อไป

ภาพที่ 39 พิธีเต้นเพื่อขับไล่ผีออกจากหมู่บ้าน

วันขึ้นปีใหม่ ประกอบพิธีเซ่นไหว้ที่ศาลอาปาโม ช่วงเวลาเช้ามืดประมาณ 05.00 นาฬิกา หัวหน้าครอบครัวทุกบ้าน เดินทางนำเอาสิ่งของขึ้นไปไหว้บนศาลอาปาโม เพื่อขอพรและความเป็นสิริมงคล สิ่งของเครื่องเซ่นไหว้อาปาโม ประกอบด้วย

1. ข้าวสุก 1 ถ้วย
2. ข้าวปุก 1 ก้อน
3. เนื้อหมูสุก 1 ชิ้น
4. เหล้าข้าวโพด 1 ขวด

5. ธูป 3 ดอก

6. ประทัด 1 กล่อง

เครื่องเซ่นไหวทั้งหมดจัดวางใส่รวมไว้ในกะละมังใบใหญ่ หรือในย่ามลีซอ เมื่อการเดินทางไปถึงศาลอาปาโมจะทำการไหว้ที่แท่นบูชา และวางของลงด้านหน้าแท่นบูชา จุดธูป 3 ดอก ปักธูปด้านขวา 1 ดอก ด้านซ้าย 1 ดอก ด้านหน้า 1 ดอก รินเหล้าใส่แก้ววางไว้ จากนั้นจะจุดประทัดขึ้น 1 ชุด ต่อจากนั้นทุกคนจะไปนั่งรอเวลาที่ปู่จาน (มือมือผะ) ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาเดินทางขึ้นไปทำพิธีไหว้ขอพรปีใหม่พร้อมกันทุกคนอีกครั้งหนึ่ง

ระหว่างที่ทุกคนรอปู่จาน จะมีกิจกรรมต่างๆ เช่น พูดคุยกันอย่างสนุกสนาน บางช่วงก็มีการเล่าเรื่องขำขันสลับกันไป บางคนก็นำแคนฝู่หลูไปเป่าเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อแก้หนาว เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวมีอาการหนาวเย็นมาก เมื่อปู่จานเดินทางมาถึงจะทำการประกอบพิธี โดยเป็นผู้นำในการกล่าวคำไหว้และขอพรจากผีอาปาโม พิธีการไหว้ขอพรเป็นเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปภายในบริเวณศาลได้ จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้าน เพื่อไปชำระล้างร่างกายเตรียมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ เพื่อร่วมพิธีเฉลิมฉลองในวันปีใหม่

การเฉลิมฉลองเทศกาลวันปีใหม่

เริ่มจากชาวลีซอทุกครอบครัว จะต้องนำเนื้อหมู จำนวน 1 ชิ้น เหล้าข้าวโพด 1 ขวด ไปไหว้ผีที่บ้านปู่จาน โดยมอบเนื้อหมูและเทเหล้าใส่ขวด ให้กับปู่จานเพื่อให้ปู่จานใช้ประกอบอาหาร เลี้ยงเฉลิมฉลองกัน การที่ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่ปู่จานถือว่าชาวลีซอทั้งหลายให้ความสำคัญ ให้ความเคารพและให้เกียรติแก่บุคคลนั้นมาก ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวต้องเป็นผู้ที่เสียสละในหลายเรื่อง เช่น เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ก็ต้องทำการฆ่าหมูเลี้ยงคนทั้งหมู่บ้าน เป็นต้น ฉะนั้นต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดี การเฉลิมฉลองถือว่าเป็นการดำหัวหรือการที่ชาวบ้านทุกครอบครัวไปทำการอวยพรและขอพรในวันปีใหม่ หลังจากประกอบพิธีไหว้ผีเสร็จทุกคนจะเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ใส่ย่ามหรือกะละมังไป วางรวมกันรอบโคนต้นไม้ปีใหม่ที่ปักไว้สำหรับเซ่นไหว้ผีบริเวณลานหน้าบ้านปู่จาน รวมทั้งนำเอาเครื่องดนตรีไปวางรวมไว้ด้วย และเริ่มการเต้นรำเฉลิมฉลอง และกินเลี้ยงกันอย่างสนุกสนานไปจนกระทั่งถึงเวลาเช้าของวันใหม่ การเต้นใครเมื่อยก็จะหยุดพัก ใครหิวก็จะมีการเลี้ยงดูกันตลอดเวลา บ้านที่เจ้าของสถานที่ต้องจัดอาหารไว้สำหรับเลี้ยงแขกให้เพียงพอกับความต้องการ ในบางครั้งอาจจะต้องใช้เนื้อหมูในการประกอบอาหารเลี้ยงกัน โดยการฆ่าหมู 2 - 3 ตัว จึงจะเพียงพอกับการเลี้ยงแขก

ภาพที่ 40 การเต้นรำ

ภาพที่ 41 การเต้นรำด้วยซือบี

การเฉลิมฉลองในวันต่อมาจะมีการตกลงกันในระหว่างชาวลีซอว่าจะให้ความสำคัญใครก่อนในการดำหัวเพื่ออวยพรปีใหม่และจัดเรียงลำดับซึ่งถ้ามีหลายคน อาจจะมีการเฉลิมฉลองกันถึง 7 วัน 7 คืน โดยคนที่ถูกเลือกในการดำหัวจะต้องจัดอาหารและเหล้าเลี้ยงดูกันไม่น้อยกว่า 3 มื้อ อย่างอิ่มหนำสำราญทั่วทุกคนที่ไปร่วมพิธีดำหัวนั้น

เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ เป็นวันที่ทุกคนมีความสุข ยินดีต้อนรับวันปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีได้ผ่านพ้นไปแล้ว โดยการประกอบพิธีการขับไล่สิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากบ้าน ออกไปจากหมู่บ้านให้หมดสิ้นไปแล้ว จึงมีการประกอบพิธีขอพร ขอความคุ้มครองจากผีอาปาโม ให้การดำเนินวิถีชีวิตในปีใหม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีความสุข การทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตดีกว่า มากกว่าปีที่ผ่านมา ขอให้คุ้มครองคนในครอบครัว และหมู่บ้านให้มีความปลอดภัยและอาศัยอยู่ร่วมอย่างมีความผาสุขตลอดไป ตลอดจนเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ หนุ่มสาวชาวลีซอมีโอกาสพบปะกันอย่างใกล้ชิด สามารถพูดคุยความในใจ เกี้ยวพาราสีกันได้อย่างเปิดเผย จึงมีผลทำให้หลังจากเทศกาลวันปีใหม่จะมีพิธีการแต่งงานเกิดขึ้นตามไปด้วย นับว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในวิถีชีวิตของชาวลีซอ

การทำนายพิธีกรรมจากการประกอบพิธีกรรมของชาวลีซอมีดังนี้

1. การทำนายจากการดูกระดูกไก่ การเสี่ยงทายโดยวิธีการดูกระดูกไก่ มักจะดู 2 ครั้ง คือ เทศกาลวันปีใหม่และวันปีใหม่ข้าวโพด ในช่วงเทศกาลวันปีใหม่ (ตรงกับช่วงตรุษจีน) เสี่ยงทายเพื่อทำนายดูโชคลาภของแต่ละครอบครัว ส่วนเทศกาลปีใหม่ข้าวโพด (ตรงกับช่วงสารทจีน) เสี่ยงทายเพื่อทำนายดูเหตุการณ์และความเป็นไปของวิถีชีวิตโดยรวมทั้งหมู่บ้าน กระดูกไก่ที่ใช้ในการเสี่ยงทาย ได้แก่ กระดูกส่วนของสะโพกไก่ทั้ง 2 ข้าง เมื่อนำไปต้มสุกและทำการเซ่นไหว้ที่ศาลอาปาโมเรียบร้อยแล้ว ผู้อาวุโสที่ดูกระดูกไก่และทำนายผลการเสี่ยงทายเป็น จะขูดเอาเนื้อไก่ออกให้เหลือแต่กระดูก ใช้ไม้ขนาดเล็กๆหรือใช้ไม้ก้านธูปก็ได้ เหลาปลายให้มีลักษณะเรียวแหลม สามารถเสียบส่วนปลายเข้าไปตามรูของกระดูกไก่ โดยผู้อาวุโสจะดูจากจำนวนรูที่เกิดขึ้นนำไปทำนาย และทิศทางของรูที่ใช้ไม้แหลมเสียบว่ามีทิศทางหรือมีมุมอย่างไร ผู้ที่สามารถดูทำนายได้แม่นยำมักเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ในการประกอบพิธีรักษาคนเจ็บป่วยก็มักจะนำกระดูกไก่ที่ใช้เซ่นไหว้ทำการเสี่ยงทายและทำนายโชคชะตาอีกด้วย หลักการดูกระดูกจะพิจารณาว่ามีจำนวนรูบนกระดูกกี่รู รูบนกระดูกไก่อาจพบตั้งแต่ 1-6 โดยปกติ เชื่อว่ากระดูกที่ดีต้องมีรู 2 รู ต่อกระดูกหนึ่งข้าง การใช้ไม้เหลาปลายให้แหลมเสียบที่รูกระดูก และจะพิจารณาแนวเส้นทะแยงมุมระหว่างไม้กับกระดูก ถ้ามีลักษณะคล้ายกับการหามโลงศพ จะทำนายว่ามีคนตายเป็นต้น

2. การทำนายจากการดูตับหมู การเสี่ยงทายตับหมู ในการประกอบพิธีที่ใช้หมูพิธีเซ่นไหว้ทุกครั้ง จะมีการทำนายโดยการนำตับหมูสดเสี่ยงทำนายตรวจดูโชคชะตาต่อครอบครัวและหมู่บ้านโดยรวม วิธีการสังเกต ดูจากตับหมูพิจารณาว่ามีรอยแผลหรือไม่ ตับหมูส่วนที่มีขนาดเล็ก หมายถึง การทำนายถึงครอบครัวของผู้ที่จัดพิธีขึ้น หากมีรอยแผลทำนายว่า สมาชิกในครอบครัวนั้นมีเคราะห์ อาจเกิดเหตุที่ให้ต้องเสียชีวิต จะต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการสร้างศาลาสะเดาะเคราะห์

การฆ่าหมูในการประกอบพิธี มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การฆ่าหมูในพิธีเซ่นผี จะใช้หมูพื้นบ้านลีซอตัวเล็กเป็นหมูรุ่น ๆ โดยการเชือดคอเอาเลือดเซ่นไหว้ผี เรียกการประกอบพิธีนี้ว่า ไหว้ดิบ เสร็จแล้วนำไปเผาไฟเพื่อขูดขนออกทิ้งไป ทำการชำแหละแยกอวัยวะภายในออกนำไปต้มให้สุกก่อนแล้วจึงนำไปเซ่นไหว้ผีอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า ไหว้สุก จึงเสร็จพิธี

2. การฆ่าหมูเพื่อเลี้ยงกัน ในการประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวลีซอเมื่อประกอบพิธีเกี่ยวกับผีเสร็จเรียบร้อยหลังจากนั้นจะนำเอาเครื่องเซ่น ได้แก่ หมูที่ทำการฆ่าในพิธีไปประกอบอาหารเลี้ยงฉลองกัน การประกอบพิธีแต่ละครั้งทุกครอบครัวในกลุ่มตระกูลต้องไปร่วมในพิธีกรรมนั้นเพื่อความสามัคคีและช่วยเหลือกันเรื่องแรงงานในระหว่างประกอบพิธีนั้นตลอดจนการที่มีคนไปร่วมในพิธีกรรมนั้นจำนวนมากเป็นการอวยพรให้ผู้ที่เกิดอาการเจ็บป่วย มีกำลังใจและหายจากการเจ็บป่วยนั้นได้ตามความเชื่อที่ได้สืบทอดต่อกันมา การประกอบพิธีถ้ามีคนไปร่วมงานจำนวนมากและเนื้อหมูที่ได้จากการเซ่นไหว้ไม่พอก็จะต้องจัดหาหมูอีกหนึ่งตัวที่มีขนาดใหญ่อาจมีน้ำหนักประมาณ 200 กิโลกรัม ซึ่งในกรณีที่ใช้เนื้อหมูเพื่อการเลี้ยงฉลองชาวลีซอนิยมที่จะหาซื้อหมูพันธุ์ที่เลี้ยงขายในเมืองไปใช้ประกอบอาหารจึงจะพอเพียงสำหรับการเลี้ยงดูแขกที่ไปร่วมงาน เป็นต้น ตลอดจนการฆ่าหมูสำหรับการกินเลี้ยงเฉลิมฉลองเทศกาลปีใหม่ยังเป็นเครื่องแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวอีกทางหนึ่ง

จากพิธีกรรมความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวลีซอในรูปแบบต่าง ๆ จะพบว่าชาวลีซอมีระบบความเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่น ชาวลีวอเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีผีเป็นผู้คอยบงการอยู่ตลอดเวลา ผีจะเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ดี และไม่ดีให้กับพวกเขา การเซ่นไหว้การวิงวอน การบีบบังคับผีให้บันดาลในสิ่งที่ดี ให้กับพวกเขา จึงปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวลีซอ